

Sunniva Skjelbred Øien

Kjønnsfremføring og forvandling

En litterær analyse av kjønnskonstruksjoner i ungdomsromanen *Pojkarna*

Masteroppgave i Norskdidaktikk (1-7)

Veileder: Even Igland Diesen

Mai 2021

Sunniva Skjelbred Øien

Kjønnsfremføring og forvandling

En litterær analyse av kjønnskonstruksjoner i ungdomsromanen *Pojkarna*

Masteroppgave i Norskdidaktikk (1-7)
Veileder: Even Igland Diesen
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Sammendrag

Denne masteroppgaven undersøker hvordan vi kan forstå og arbeide med temaet kjønn i litteraturundervisningen. Blikket rettes mot ungdomslitteratur som tematiserer kjønn, og det gjøres en nærlesning av ungdomsromanen *Pojkarna* (2011) av den svenske forfatteren Jessica Schiefauer. Problemstillingen for denne oppgaven er: *Hvordan konstrueres kjønn i ungdomsromanen Pojkarna?*

Oppgaven plasserer seg i en kombinasjon av felt. I det overordnede målet for oppgaven ligger det en litteraturdidaktisk tilknytning. Videre gir studieobjektet for denne oppgaven en tilknytning til barne- og ungdomslitteraturen, samt litteraturteorien. Til slutt plasserer denne oppgaven seg innenfor queer-teorien og poststrukturalismen. Leserposisjonen i oppgaven baserer seg på Judith Butlers tanker om kjønn som *performativt*, samt Jacques Derridas tanker om teksten og tegnets *iterabilitet*. Gjennom å se disse i sammenheng skrives det frem en leserposisjon som åpner for å undersøke hvordan kjønn performer og konstrueres i litteraturen gjennom repetisjon og sitering.

Lesningen av *Pojkarna* viser at romanen åpner for refleksjon og undring rundt kjønnsidentitet, og stiller viktige spørsmål om hva kjønn egentlig er. Den lesningen som gjøres forsøker å bidra med en teoretisk forståelse av kjønn, og en måte å forstå kjønn i ungdomslitteraturen på. Slik kan også lesningen fungere som en inngang til å arbeide med kjønnstematikk i litteraturundervisningen.

Abstract

This master's thesis examines how we can understand and work with the topic of gender in literature teaching. The focus is placed on the thematization of gender in young adult literature, and a close reading of the novel *Pojkarna* (2011) by the Swedish author Jessica Schiefauer, is done. The thesis statement is: *How is gender constructed in the YA novel Pojkarna?*

The study is placed in a combination of theoretical fields. In the overall goal of the thesis, we find a connection to literature didactics. Furthermore, the study object for this thesis serves a connection to children's and YA literature, as well as literary theory in general. Finally, this thesis is anchored within queer theory and poststructuralism. The reading of *Pojkarna* is based on Judith Butler's thoughts on gender *performativity*, as well as Jacques Derrida's thoughts on the text and the sign's *iterability*. By combining these two theories, we can examine how gender is performed and constructed in literature through repetition and citation.

The reading of *Pojkarna* shows that the novel invites to reflect on gender and asks important questions about what gender identity really is. The reading that is done wishes to contribute with a theoretical understanding of gender, and a way of understanding gender in YA literature. Thus, the reading also functions as an entrance to work with gender issues in the literature classroom.

Takk

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Even Igland Diesen, for å ha vist støtte, engasjement og tålmodighet til både meg og dette prosjektet. Uten deg er sannsynligheten stor for at jeg hadde smelta sammen for lenge siden.

Jeg vil også takke mamma, for at du alltid har gitt meg troen på at jeg kan få til alt det jeg ønsker å få til.

Takk til Daniel, du har vært en enorm støtte for meg gjennom hele studietiden min.

Til slutt vil jeg takke den fantastiske gjengen på lesesalen (eller lekerommet). Uten dere hadde ikke disse to årene vært de samme.

Kalvskinnet, mai 2021

Sunniva Skjelbred Øien

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Problemstilling og formål.....	3
1.3	Teoretisk rammeverk.....	5
1.4	Oppgavens oppbygging	6
2	Teori.....	9
2.1	Hva er queer-teori?	10
2.2	Butler, Derrida og litterære lesninger	13
2.3	Performativitetsbegrepet.....	15
2.4	Iterabilitet – kjønn som en prosess av sitering og repetisjon.....	16
2.5	Absence – ingen does behind the deed	18
2.6	Sosialt kjønnete siteringer.....	20
2.7	Begrensede og ufullstendige forståelsesrammer – den heteroseksuelle matrisen ...	22
2.8	Tegnets løsrivelseskraft og drag	25
2.9	Kjønnsrollemønstre og kjønnsteori i ungdomslitteraturen	28
2.10	Oppsummerende om leserposisjon og metodiske betraktninger	31
3	Analyse	35
3.1	Om boka	35
3.2	Handlingsreferat	36
3.3	Fortellerposisjon og komposisjon.....	36
3.4	Kim og jentekroppen	38
3.5	Bella og Momo	41
3.6	Guttenes trakassering som resitering av makthierarki.....	43
3.7	Jentefellesskapet - Felles vegring mot kvinnerollen.....	45
3.8	Maskeraden.....	48
3.9	De voksne som et talerør for det normative	51

3.10	Metamorfosen.....	52
3.11	Jentene som gutter – forholdet mellom indre og ytre.....	54
3.12	Kim som gutt – Tonys testing.....	56
3.13	Skifte i fellesskapet.....	58
3.14	Kims avhengighet.....	60
3.15	Guttelivets strenge rammer.....	61
3.16	Ingen plass for Kim?.....	64
4	Avslutning	67
4.1	Oppsummering og svar på problemstilling	67
4.2	Avsluttende refleksjoner og didaktiske betraktninger	69
	Referanser.....	72

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Jeg husker ikke stort fra min tid i barnehagen. Dette handler ikke om at det var lite spennende som skjedde der, men heller at det rett og slett er lenge siden. Likevel – blant de minnene jeg har – er det en hendelse som tydelig skiller seg ut. En dag møtte moren til venninnen min opp i barnehagen med slips. Jeg husker godt at jeg ble sjokkert. Alt det jeg tidligere hadde lært om slipsbruk viste seg nå å være feil. Dette hang jo ikke på greip. Jeg søkte til mamma for å få svar: *Hvorfor i alle dager har hun på seg slips? Kan damer ha på seg slips?* Damer også kan bruke slips om de vil, fortalte mamma meg, men jeg sto igjen like forvirret.

Om det er denne hendelsen, eller min dårlige klesstil, som ledet til at jeg en dag i syvende klasse selv bestemte meg for å tjuvlåne min morfars sølvslips – forblir et mysterium. For meg var ikke dette så rart, jeg hadde jo tross alt opplevd dette med damer og slips før. Planen var å ha det på meg på skolen. Selv om jeg fikk høre fra de hjemme at det var helt greit å ha gå med slips om jeg ville det, klarte jeg ikke å legge fra meg følelsen av at jeg hadde trådd feil da jeg troppet opp på skolen med slipset på meg. Min drøm om å bli klassens trendsetter ble til min skuffelse møtt med spørsmål som: *Hvorfor har du på deg slips?* Og jeg innbiller meg også: *Er ikke du jente?* Sølvslipset ble levert tilbake til morfar, og siden den gang har jeg ikke fått noen nye slipsinnfall.

Omtrent tjue år senere sitter jeg igjen med en rekke spørsmål: hva er det egentlig som gjør at jenter ikke kan ha på seg slips? Eller rettere sagt: hva er det som gjør at jenter flest ikke har på seg slips? Vi kan jo strengt talt gjøre det – noe jeg er et godt eksempel på – men det blir ikke spesielt godt mottatt. Det vil være noe som skurrer. Derfor lurer jeg på: hva er det som gjør at jeg i satt igjen med (og fortsatt sitter igjen med) følelsen av å ha gjort noe feil?

Som fremtidig norsklærer finner jeg det aktuelt å undersøke noen av disse spørsmålene i forbindelse med ungdomslitteraturen, da den nettopp handler om å finne sin identitet gjennom prøving og feiling. Jeg ønsker å finne ut hvordan vi kan forstå og arbeide med kjønn i

litteraturundervisningen. Med det nye Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 finner vi det tverrfaglige temaet «Folkehelse og livsmestring», som understreker viktigheten av et positivt selvbilde og en trygg identitet hos barn og unge. Dette viser hvordan tema som kjønn også kan høre hjemme i litteraturundervisningen. Kunnskapsdepartementet (2017) skriver:

I barne- og ungdomsårene er utvikling av et positivt selvbilde og en trygg identitet særlig avgjørende. Temaet skal bidra til at elevene lærer å håndtere medgang og motgang, og personlige og praktiske utfordringer på en best mulig måte. Aktuelle områder innenfor temaet er fysisk og psykisk helse, levevaner, seksualitet og kjønn. (Kunnskapsdepartementet, 2017)

En måte man kan arbeide med dette temaet på, er gjennom skjønnlitteratur. Lauritzen, Antonsen og Nesby (2021) forteller at skjønnlitteraturen kan brukes til å belyse temaet folkehelse og livsmestring, og påpeker at arbeid med skjønnlitteratur kan åpne for å undervise om vanskelige temaer uten å være for personlig. Åsmund Hennig (2010, s. 32) forklarer hvordan lesing av litteratur er en vesentlig del av vår bestrebelse mot å beherske verden, og hvordan det spiller en viktig rolle for vår selvforståelse. For å mestre livet kan litteraturen spille en viktig rolle. Litterære tekster kan gi oss innsikt i andre menneskers erfaringer og liv, og kan invitere oss inn i en verden av karakterer man kan kjenne seg igjen i og identifisere seg med.

For barn og unge som ikke opplever å passe inn i de normative kjønnskategoriene, er dette kanskje spesielt viktig. Likestillingssenterets rapport *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk* viser til at barn og unge med kjønnsidentitetstematikk¹ er en svært sårbar gruppe i skolen: «både for manglende kunnskap blant lærere og andre voksne i skolehverdagen, og for svært begrenset toleranse for anderledeshet blant medelever.» (Van der Ros, 2013 s. 94). I et mylder av litteratur er det derfor viktig at lærere presenterer elever for tekster som belyser ulike kjønnsidentiteter, og som dermed representerer det mangfoldet som finnes i samfunnet. Slik kan alle elever oppleve at litteraturen kan fungere som en kilde til identifisering, samt få muligheten til å bygge forståelse og toleranse for andre. I denne oppgaven retter jeg derfor søkelyset mot ungdomslitteratur som tematiserer kjønn, og ønsker å finne ut hvordan vi kan arbeide med slike tekster og tema i litteraturundervisningen.

¹ Begrepet kjønnsidentitetstematikk brukes i rapporten om personer som erfarer manglende samsvar mellom kjønn tillagt ved fødsel og egen opplevd kjønnsidentitet. (Van der Ros, 2013, s. 3)

1.2 Problemstilling og formål

I de siste årene har det skjedd en økning i utgivelser av barne- og ungdomslitteratur som representerer transpersoner² (Linhart, 2016, s. 2). Norske barne- og ungdomsbøker som representerer transpersoner er for eksempel: *Vi skulle vært løver* (2018) og *Jeg er Leona* (2020) av Line Baugstø, *Jenta i speilet* av Torbjørn Moen (2015), *En søster i skapet* (2005) av Ingunn Aamodt, og i internasjonal sammenheng finner vi for eksempel boka *Luna* av Julie Anne Peters (2006). Denne tendensen ser vi også på tv-skjermen, blant annet i den populære HBO-serien *Euphoria* (Levinson et al., 2019-2021).

Med utgangspunkt i denne økningen har lærere en større mulighet til å presentere litteratur for elevene som tematiserer kjønnsidentitet, og som representerer transpersoner. Selv om det er viktig å trekke frem litteratur med slik tematikk, vil jeg argumentere for at det ikke er samme hvilke bøker man velger å bruke i undervisningen, eller hvordan man arbeider med dem. Rebecca Long (2017, s. 281) skriver at «Children's literature, especially in modern society, functions as a space that both re-enforces gender constructions and encourages a re—imagination or subversion of those constructions». Det Long peker på her er at barne- og ungdomslitteraturen kan videreføre og reprodusere stereotyper knyttet til kjønn, men kan også utfordre disse stereotypene. For lærere (og elever) er det dermed viktig med et kritisk blikk på hvordan kjønn blir presentert i litteraturen, slik at vi kan unngå å reprodusere uønskede holdninger, idealer og stereotyper.

Megan E. Friddle (2017, s. 117) forklarer at «Children's books that address controversial subject matter are often seen as automatically subversive». Dette betyr at litteratur som tar opp viktige eller kontroversielle temaer ikke nødvendigvis reproduserer gode holdninger. Det er altså ikke nok å velge ut litteratur som tar opp viktige eller kontroversielle temaer, vi trenger også kunnskap om hvordan disse temaene fremstilles. For å kunne vite noe om hvilke bøker som reproduserer dårlige holdninger, og hvilke som kan bidra til å bryte med disse holdningene, er det altså et behov for kompetanse hos lærere når det kommer til tema som kjønn. Røthing og

² Her bruker jeg, i likhet med Linhart (2016, s. 3), begrepet *trans* som et paraplybegrep for alle identiteter som overskrider, beveger seg mellom eller på annet vis skiller seg fra heteronormative forventninger til sammenheng mellom biologisk og sosialt kjønn.

Svendsen (2009, s. 24) forteller i boka *Seksualitet i skolen: perspektiver på undervisning* at «mye tyder på at det ikke er tilstrekkelig med gode intensjoner for å gi antidiskriminerende undervisning om seksualitet og kjønn», og forteller videre at selv om mye tyder på at de fleste lærere nettopp har gode intensjoner, så er det mangel på kompetanse til å undervise på måter som *ikke* baserer seg på og viderefører stereotype forståelser av kjønn og seksualitet. Derfor er det viktig at vi har en forståelse for hvordan ungdomslitteraturen tematiserer kjønn, og vi trenger et grunnlag for å forstå kjønnsframstillingen. Dette prosjektet forsøker dermed å bidra med kunnskap om hvordan vi kan forstå kjønn i ungdomslitteraturen, og vil vise frem en måte å gjøre dette på.

I boka *Kritisk teori i litteraturundervisningen* (2020) presenterer Tatjana Kielland Samoilow og Per Esben Myren-Svelstad ulike retninger innenfor kjønnsteorien i en norskdidaktisk sammenheng. Her viser de til at kjønnsteori har «fått stort gjennomslag i litteraturvitenskapelig forskning, og det finnes flere forskningsarbeider innenfor barne- og ungdomslitteratur» (s. 56), men at norskspråklige innføringer i kjønnsteori og kjønnsteoretisk litterær analyse er sjeldnere (s. 57). De forteller videre at kritisk teori og kritiske lesemetoder i norskdidaktisk sammenheng er et mangelfullt felt, og at dette ofte er «uten en grundig innføring i teorien og hvordan den stimulerer til kritisk lesing.» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 13). Med bakgrunn i dette vil denne oppgaven gå grundig til verks i teoridelen, og viser oppmerksomhet til hvordan den utvalgte boka inviterer til refleksjon rundt kjønn. Denne lesningen vil fungere som et eksempel på hvordan vi kan forstå og arbeide med kjønnstematikk i ungdomslitteraturen.

Til å undersøke kjønnstematikken i ungdomslitteraturen har jeg valgt å analysere ungdomsromanen *Pojkarna* (2011) av den svenske forfatteren Jessica Schiefauer. I denne romanen møter vi hovedpersonen Kim, som opplever å ikke identifisere seg med sitt biologiske kjønn. En dag mottar Kim og venninnene hans en magisk blomst i posten. Når de drikker av blomstens nektar, forvandles de på magisk vis fra jenter til gutter. En av de viktigste grunnene til at jeg har valgt denne boka, er at den tydelig tematiserer kjønn, og at den i likhet med mitt teoretiske perspektiv fremstiller kjønn som noe ustabil og foranderlig. Jeg mener også at den stiller viktige spørsmål om kjønn, noe som kan bidra til å åpne for refleksjon og undring rundt temaet. Problemstillingen for denne oppgaven er som følger:

1.3 Teoretisk rammeverk

For å få svar på noen av de spørsmålene jeg stilte innledningsvis, og for å undersøke hvordan kjønn konstrueres i *Pojkarna*, vender jeg meg hovedsakelig til queer-teori, som er en retning innenfor kjønnsteorien³. Her ser jeg på Judith Butlers bok *Gender Trouble* (1999), og hennes tanker om kjønn som *performativt*. At kjønn er performativt betyr at kjønn ikke nødvendigvis er noe vi *er*, men heller noe vi *gjør*. Butlers hovedpoeng er at kjønn ikke kan forstås som et resultat av vår biologiske kropp, men heller må forstås som et resultat av rådende normer for kjønn (Butler, 1999, s. 174). Butlers performativitetsbegrep vil benyttes for å undersøke hvordan kjønn gjøres i *Pojkarna*. Siden ungdomslitteraturens grunnleggende hovedtematikk dreier seg om identitetssøking (Slettan, 2020, s. 39), byr performativitetsbegrepet på en mulighet til å undersøke hvordan denne identiteten konstrueres. Da *Pojkarna* handler om en aktiv identitetssøking knyttet til kjønn, er det i hovedsak konstruksjonen av kjønn som vil være fokus for analysen.

Butlers performativitetsbegrep suppleres med Jacques Derridas tanker om tegnet og teksten slik det presenteres i essayet *Signature, Event, Context* (1988). For å få en utvidet forståelse for kjønnskonstruksjoner i ungdomslitteraturen, vil jeg benytte meg av Derridas tanker om tegnets og tekstens *iterabilitet*, noe som kort fortalt innebærer en grunnleggende forståelse av tegnet og teksten som repeterbart, siterbart og med en iboende mulighet for å settes i nye sammenhenger. Iterabilitetsbegrepet benyttes for å undersøke konstruksjonen av kjønn i den utvalgte boka, noe som innebærer en forståelse av kjønnsfremstillinga som iterabel⁴. Derrida er en av flere viktige innflytelser for Judith Butler, spesielt i hennes framskrivning av kjønn som performativt (Parker

³ Lorentzen og Mühleisen (2006, s. 140) forklarer at «På norsk er ordet 'skeiv' tatt i bruk som en oversettelse av queer. Det kan fungere som synonymt med rar, merkelig, annerledes osv., men det har ikke tidligere hatt betydningen homoseksuell, og kan derfor ikke sies å fungere som en fullgod erstatning for queer.» Jeg velger derfor å bruke den engelske versjonen av ordet når jeg omtaler queer-teorien.

⁴ Bruken av Derridas tanker om teksten og tegnet gjør det relevant å trekke inn Even Igland Diesen (2018) sin doktorgradsavhandling: «*Når vi svinger inn på Macern gjør vi det på ordentlig!*» *En studie i norsk raplyrikk*. Her benyttes Derridas forståelse av teksten og tegnets iterabilitet som utgangspunkt for å undersøke singulære litterære uttrykk innenfor raplyrikken. Diesens avhandling bruker også iterabilitetsbegrepet i en litteraturdidaktisk sammenheng, hvor dette i likhet med min oppgave er knyttet til nærlesning av litteratur og litterær kompetanse.

& Sedwick, 1995, s. 1–2; Waugh, 2006, s. 442). Ved å se disse to teoretikerne i sammenheng vil jeg skrive frem en leserposisjon som tillater meg å undersøke hvordan kjønn gjøres og konstrueres i litteraturen gjennom repetisjon og sitering. Både Derrida og Butlers poststrukturalistiske ståsted innebærer at mening må forstås som ufullstendig, noe som betyr at målet for analysen ikke vil være en enstydig tolkning, men heller vil dreie seg om undring og refleksjon. Bruken av ordet *konstrueres* i problemstillingen innebærer en lik forståelse av kjønn, som noe som alltid vil være i endring og utvikling. Kjønn må dermed forstås som en sosial størrelse foran en absolutt sannhet.

Denne oppgaven plasserer seg i en kombinasjon av flere felt. I det overordnede målet for oppgaven, som dreier seg om å finne ut hvordan vi kan arbeide med kjønnstematikk i litteraturundervisninga, ligger det en litteraturdidaktisk tilknytning. Videre gir studieobjektet for denne oppgaven en tilknytning til barne- og ungdomslitteraturen, samt litteraturteorien. Til slutt plasserer denne oppgaven seg innenfor de teoretiske feltene som Judith Butler og Jacques Derrida inngår i, henholdsvis queer-teori og poststrukturalismen. Hvordan jeg posisjonerer meg innenfor disse feltene er noe som skal utdypes videre i kapittel 2.

1.4 Oppgavens oppbygging

Denne oppgaven er delt i fire deler. I kapittel 2 presenteres det teoretiske rammeverket som danner grunnlaget for leserposisjonen som benyttes i analysen av *Pojkarna*. Denne leserposisjonen fremskrives som nevnt i en kombinasjon av flere felt. Videre vil queer-teoriens fremvekst forklares i korte trekk, før teoretikerne Judith Butler og Jacques Derrida, samt de feltene som de befinner seg i, presenteres. Her skal vi også se på hva litterære lesninger i forbindelse med disse teoretikerne vanligvis byr på. Videre skal vi se på kjønnstematikk og kjønnsrollemønstre i barne- og ungdomslitteraturen, samt se hvordan kjønnsteori ellers har blitt brukt i møte med barne- og ungdomslitteraturen. Hovedfokuset i teoridelen er en diskusjon av Judith Butlers performativitetsbegrep, hvilket suppleres med Jacques Derridas tanker om tegnets iterabilitet. I slutten av kapittelet vil jeg utdype og presisere min leserposisjon, og komme med noen metodiske betraktninger.

I kapittel 3 vil det gjøres en nærlesning av den utvalgte boka, *Pojkarna*, med utgangspunkt i den leserposisjonen som har blitt gjort rede for i kapittel 2. Her vil boka og forfatteren presenteres mer inngående. Hovedfokuset i analysen vil dreie seg som konstruksjonen av kjønn, med hovedvekt på protagonisten Kim. Samtidig vil andre aspekter ved romanen som bidrar til konstruksjonen av kjønn vil også vies oppmerksomhet. Dette dreier seg blant annet om bokas form og fortellerposisjon, samt andre aspekter som symbolikk, metaforer og setting.

I kapittel 4 vil det presenteres et sammenfattet bilde av de funnene jeg har kommet frem til i analysen, og jeg vil svare på problemstillingen. Avslutningsvis vil blikket løftes for å si noe om hva oppgaven kan bidra med i en litteraturdidaktisk og norskdidaktisk sammenheng.

2 Teori

I dette kapitlet presenteres det teoretiske rammeverket som danner grunnlaget for lesningen av *Pojkarna* i del 3. Dette dreier seg ikke om en ren redegjørelse av oppgavens teoretiske tilfang, men vil heller dreie seg om å utvikle en leserposisjon i en kombinasjon av flere felt. De feltene som her er i spill, er queer-teori og poststrukturalisme, samt barne- og ungdomslitteratur og litteraturteori. Først vil det gjøres rede for den retningen innenfor kjønnteorien som denne oppgaven har plassert seg innenfor, nemlig queer-teori. Her forklares det også hvordan queer-teorien har sitt utspring seg fra feminismen, og hvordan teorien bygger på sentrale tanker og ideer fra poststrukturalismen.

De to teoretikerne som denne undersøkelsen i hovedsak henter sine teorier og begreper fra er queer-teoretikeren Judith Butler og poststrukturalisten Jacques Derrida. Allerede her er det verdt å nevne at verken Butler eller Derrida lett lar seg plassere innenfor ett avgrenset teoretisk felt eller en bestemt teoretisk retning. Likevel vil Butler omtales som queer-teoretiker, da selve ordet *queer* signaliserer et vesentlig skille fra andre retninger innenfor kjønnteorien. Dette skillet ligger nettopp i at queer-teorien bygger på poststrukturelle forståelser av både subjektet og teksten, noe som skal utdypes videre. Det skal også nevnes at poststrukturalisme er et mangetydig begrep (Claudi, 2013, s. 86) som vanskelig lar seg avgrense, noe vi videre skal se er noe av det som nettopp kjennetegner poststrukturalismen. Etter presentasjonen av Butler og Derrida, vil det gjøres rede for hva litterære lesninger i forbindelse med queer-teori har å by på.

Hoveddelen i dette kapitlet er en diskusjon av Judith Butlers tanker om kjønn som *performativt*, slik det er presentert i (hovedsakelig) boka *Gender Trouble* (1999). Vi skal derfor også se til opphavet av performativitetsbegrepet. Butlers teorier suppleres med Jacques Derridas tanker om tegnets og tekstens *iterabilitet*, slik det presenteres i essayet *Signature Event Context* (1988). Disse teoriene og begrepene vil ses i sammenheng for å undersøke hvordan de kan benyttes for å undersøke konstruksjoner av kjønn i ungdomslitteraturen.

Etter dette vil det presenteres teori om ungdomslitteraturen, og om de kjønnsrollemønstrene og idealene som har preget barne- og ungdomslitteraturen fra 1970-tallet til i dag. Her skal vi også se på hvordan kjønnteori og queer-teori har blitt brukt i møte med barne- og ungdomslitteraturen ellers. Avslutningsvis vil det gjøres en sammenfatning og oppsummering av de analysebegrepene som skal brukes i analysekapittelet, samt noen metodiske betraktninger når det kommer til valg av bok og fokus for lesningen.

2.1 Hva er queer-teori?

Queer-teori kan forklares som en fellesbetegnelse på tenke- og analysemåter som er sammensatt av lesbisk feministisk teori, gaystudier og fransk poststrukturalisme, og oppstod blant annet som en reaksjon på deler av den etablerte kjønnsforskningens etablering av entydige gruppeidentiteter (Lorentzen & Mühleisen, 2006, s. 139). Queer-teorien har som program å utforme en feministisk teori som bryter med de heteroseksuelle premissene. (Iversen, 2002, s. 47), og bygger på poststrukturalistiske syn på makt, kunnskap og identitet. (Ambjörnsson 2006, s. 41). For å få en forståelse for queer-teoriens utgangspunkt og teoretiske sammensetting, vil det nå gis et kort historisk riss av den utviklingen som har pågått fra feminismen til queer-teorien.

Irene Iversen (2002, s. 17) forteller i boka *Feministisk litteraturteori* at den feministiske litteraturforskningen oppstod i kjølvannet av kvinnebevegelsen på 1960- og 70-tallet. Som en politisk bevegelse rettet kvinnebevegelsen fokuset mot økonomisk, sosial og kulturell kvinneundertrykkelse. Iversen (2002, s. 17) forteller videre at denne bevegelsen innebar en kritisk bevisstgjøring blant kvinner i Vesten. Når det ble tydelig at kvinnen i lang tid har vært den underordnede og marginaliserte i kulturen, ble målet å utforske og synliggjøre kvinners kultur og historie. På 1980-tallet ekspanderte feministisk litteraturforskning, og forskningsfeltet ble preget av store teoretiske forandringer: «Det skiftet både *diskurs* og *teoretisk paradigme*, og gikk fra å fokusere på *kvinner* til å fokusere på *kjønn*», forklarer Iversen (2002, s. 29). Med denne forandringen vokste begrepene *kjønnsforskning* og *kjønnteori* frem. (Iversen, 2002, s. 30).

I *Kjønnsforskning. En grunnbok* (2006, s. 51) forteller Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen at det fra begynnelsen av 1990-årene skjedde en poststrukturalistisk vending innenfor kjønns teorien. Denne vendingen er det som danner grunnlaget for queer-teoriens fremvekst. Med denne vendingen oppstod det «essensialisme-kritikk»⁵ mot feminismen (Iversen, 2002, s. 26). Mens feminismen lenge hadde forsøkt å finne frem til en form for felles «kvinnelig opplevelse», kritiseres de nå for at dette innebærer å på forhånd ha bestemt at det ligger noe universelt, og dermed essensielt, i det å være kvinne.

Mads B. Claudi (2013, s. 86) skriver i boka *Litteraturteori* at noe av det som er grunnleggende ved poststrukturalismen er en opposisjon mot ideen om at språket har en fast betydning. Dette har også betydninger for hvordan vi forstår litteraturen, da dette betyr at heller ikke et litterært verk kan forstås som å ha et stabilt eller permanent meningsinnhold. Poststrukturalismen legger avgjørende vekt på at det er språket, eller diskursen, som styrer hvordan vi tenker om og opptrer i verden. (Iversen, 2002, s. 32). Diskursbegrepet kommer fra den franske filosofen Michel Foucault⁶, som er en sentral teoretiker innenfor poststrukturalismen. Han mener at kategoriene vi opererer med (og måten disse kategoriene er delt opp) er deler av historiske og sosiale bestemte diskurser, og at språklige og sosiale praksiser på dette viset styrer hvordan vi forstår og organiserer verdenen. (Claudi, 2013, s. 93). Lorentzen og Mühleisen (2006, s. 18) forklarer hvordan slike poststrukturalistiske grunnidéer har påvirket kjønns teorien:

Vi kan si at kritisk kjønnsforskning har forskjøvet seg fra en teori om kvinner til en teori om kjønns systemet, og hvordan kjønns systemet installeres og materialiseres i individene og reproducerer forestillinger om kvinner og menn som to forskjellige grupper. Dermed har også ideen om frigjøring blitt mer komplisert. (2006, s. 18)

Med en slik bevissthet for språkets betydning, kan det kanskje ikke kan sies å handle om frigjøring lengre, siden det ikke finnes noe alternativ til å operere innenfor de diskursene som nettopp begrenser oss. I den poststrukturalistiske kjønns teorien dreier det seg heller om *dekonstruksjon* og *subversjon*. Begrepet dekonstruksjon dreier oss inn mot en annen sentral

⁵ Tiina Rosenberg forklarer i *Queerfeministisk Agenda* (2002, s. 23-24) hva essensialisme innebærer: «essentialism defineras traditionelt som tron på en sann essens: det som är mest irreducibelt, oföränderligt och därför konstitutivt för en given person eller för ett givet ting. [...] I feministisk teori spårar man essentialismen tydligast i tankarna om en ren eller ursprunglig kvinnelighet, en kvinnelig essens, bortom det socialas begränsningar och därför obesmittat (ofte kanske undtryckt) av en patriarkal ordning.»

teoretiker innenfor poststrukturalismen, nemlig den franske filosofen Jacques Derrida, som regnes som grunnlegger av dekonstruksjonen (Abrahms & Harpham, 2015, s. 80). Dekonstruksjon dreier seg kort fortalt om å oppløse etablerte motsetningsforhold, for eksempel talt språk/skriftspråk, natur/kultur og kvinne/mann (Abrahms & Harpham, 2015, s. 82). Claudi (2013, s. 92) forklarer den dekonstruktive praksisen slik:

Den dekonstruktive praksisen består grunnleggende sett i å peke på hvordan resonnementer bygger på falske premisser, og hvordan elementer som tilsynelatende er motsetninger, egentlig er forbundet med eller forutsetter hverandre. Det gjelder altså å rokke ved mønstre av språklig betydning som tilsynelatende er selvfølgelige, og å demonstrere hvordan språklig betydning er grunnleggende ustabil og foranderlig.

Denne praksisen er noe som tydelig har påvirket Judith Butlers teorier om kjønn, og kommer tydelig til syne der Butler stiller seg kritisk til, eller dekonstruerer, et absolutt skille mellom sex/gender (på norsk: biologisk og sosialt kjønn). Her er det også verdt å nevne at de poststrukturalistisk orienterte retningene innenfor kjønnsteorien – og poststrukturalismen – har blitt møtt med en rekke innvendinger. Claudi (2013, s.109) forteller at kritikken i hovedsak går ut på at poststrukturelle teoretikere ser «seg blinde på teoretiske spissfindigheter». Videre blir de blir beskyldt for å «fornekte eller overse sosiale, materielle og kulturelle omstendigheter som oppleves som høyst reelle og betydningsfulle for dem som lever under dem.» (Claudi, 2013, s. 109). I boka *Bodies that Matter* (1993) svarer Butler på denne kritikken, og hun utdyper hva hun mener med at både det sosiale og biologiske kjønn er sosialt konstruert. Poenget til Butler, slik jeg forstår det, er ikke at det *ikke* finnes en kroppslig materialitet, men at det er vanskelig (eller umulig) å oppnå en før-diskursiv forståelse for hva kjønn er (Butler, 1993 s. 8). Hvordan Butler oppløser dette skillet mellom biologisk og sosialt kjønn. er noe vi skal komme tilbake til.

På 1990-tallet ble kjønnsteorien et mer sammensatt felt. Iversen (2002, s. 47) forteller at poststrukturalismen har fortsatt å gjøre seg gjeldende, men at kjønnsteorien har fremstått som et mer motsetningsfylt teorifelt. Parallelt med utviklingen av homoforskningen – eller gaystudier – vokste nå queer-teorien frem. Queer-teoriens mest sentrale bidrag er kritikken av homo- og kjønnsteoriens kunnskapsproduksjon, som de mener bidrar til å reprodusere de etablerte kategoriene for kjønn og seksualitet. (Lorentzen & Mühleisen, 2006, s. 139). Selve begrepet queer ble først tatt i bruk gjennom politisk aktivisme på 1980-tallet for å åpne opp satte kategorier som homofil og lesbisk (Lorentzen & Mühleisen, 2006, s. 141). Vi har nå sett på hvordan queer-teorien har vokst frem gjennom en poststrukturalistisk vending i

kjønnteorien, og vi skal nå vende blikket mot de to teoretikerne som vil danne hovedgrunnlaget for leserposisjonen som utvikles i dette kapittelet, Judith Butler og Jacques Derrida.

2.2 Butler, Derrida og litterære lesninger

Judith Butler er en amerikansk filosof, litteraturviter og kjønnteoretiker som i boka *Gender Trouble* (1999) stiller spørsmål ved hva kjønn egentlig er. Tiina Rosenberg (2002, s. 65) forklarer at utgivelsen av denne boka regnes som «queerteorins akademiska födselsögonblick». Et av Butlers hovedpoeng er at kjønn er *performativt* – hvilket betyr at kjønn ikke er noe vi er, men heller noe vi *gjør* – i samsvar med rådende diskurser for kjønn. Butlers bruk av diskursbegrepet viser oss tydelig Foucaults innflytelse. Selv om Foucault spiller en viktig rolle for Butlers teorier, og implisitt kommer til syne når det snakkes om rådende diskurser og normer for kjønn, er det Derridas innflytelse som er hovedfokus for denne undersøkelsen.

En fransk filosof og poststrukturalist som har hatt stor betydning for Judith Butlers teorier om kjønn, er Jacques Derrida. Hans dekonstruktive praksis har, som nevnt, hatt en stor betydning for queer-teorien når det kommer til å problematisere og oppløse etablerte sannheter og kategorier. I essayet *Signature Event Context* (1988) presenterer Derrida hans grunnleggende predikater for tekst. Et utgangspunkt for Derridas essay er en kritikk mot J.L Austins ensidige fokus på ytringens bestemmende kontekst og forfatterens intensjon i *How to do things with words* (1997). Derrida mener at alle former for ytringer er preget av en grunnleggende mulighet for repetisjon, og påpeker at alle ytringer derfor kan settes inn i nye kontekster, og at de dermed aldri kan oppnå fullstendig eller fast mening. Om ikke eksplisitt nevnt i *Gender Trouble*, kan vi tydelig se spor av Derridas tanker om tegnet når Butler forklarer hvordan kjønn konstrueres gjennom repetisjon og sitering. Vi skal videre undersøke hvordan Derridas tanker om tegnet og teksten kan bidra til å forstå litterære konstruksjoner av kjønn.

Butler og Derrida deler altså et felles utgangspunkt når det kommer til å oppløse etablerte motsetningsforhold, og å sette spørsmålstegn ved etablerte sannheter. Dette er også noe av grunnlaget for litterære lesninger i forbindelse med queerteorien. Vi skal merke oss at queer-teorien vanskelig lar seg kategorisere, noe som er en naturlig følge av at queer-teoriens

hovedargument er å unnslippe fastlagte kategorier (Hamm, et al., 2009, s.16). Dette gjør også at det er vanskelig å fastslå hva en queer-lesning egentlig innebærer. Hamm, Sejerstedt og Waage (2009, s. 18) forklarer i *Tekster på tvers: Queer-inspirerte lesninger* at noe av det som kjennetegner en queer-lesning er: «det kritiske blikket på kjente og ukjente tekster og deres konstituering av kjønn og seksualitet.». Queer-teori kjennetegnes også ved å sette søkelyset mot det som bryter med det «normale» og vante, og ønsker å destabilisere de fastsatte forestillingene og normene som finnes rundt kjønn og seksualitet. En queer-lesning kan dermed sies å ha som mål å undergrave eller oppløse etablerte dikotomier som for eksempel mann/kvinne, heterofil/homofil og normal/unormal (Abrahms & Harpham, 2015, s. 328). Hamm, Sejerstedt og Waage (2009, s. 16) forteller videre at lesningene innebærer å «plukke fra hverandre argumentet om ‘det naturlige’ nettopp med henvisning til at dette først og fremst er en konstruksjon oppstått innenfor bestemte systemer og diskurser.» Et slikt fokus mot å oppløse etablerte binære motsetningspar, markerer for kjønnsteorien et skifte mot *dekonstruktivistiske* tenke- og lese måter (Waugh, 2006, s. 338).

Her blir det viktig å presisere at queer-teorien ikke er metodeverktøy, men må heller betraktes som en samling av teorier en kan bruke til å tenke med i møte med ulike tekster. I mitt tilfelle er det også nødvendig å presisere at det ikke er et mål å gjøre en rendyrket queer-teoretisk lesning, da jeg også tenker med teoretikere som ikke nødvendigvis kan plasseres der, og fordi det er vanskelig å si hva en slik rendyrket lesning egentlig innebærer. Likevel kan man si at min analyse vil ha fellestrekk med en queer-lesning – da analysen min vil dreie seg om å undersøke den språklige og sosiale konstruksjonen av kjønn, samt å ta en nærmere titt på hvordan boka forholder seg til etablerte sannheter rundt kjønn, identitet og seksualitet. Heller enn å gjøre en queer-lesning, vil jeg forklare det slik at jeg bruker begrep og tanker fra Butler og Derrida til å *tenke med* i analysen. Før vi går inn i Butler og Derridas begrep, skal vi kort se til opphavet til performativitetsbegrepet. Jeg vil kort si noe om J. L. Austins talehandlingsteori, og hans begrep *performative talehandlinger*, da dette gir et godt utgangspunkt for å gå inn i både Butlers og Derridas teorier og begreper.

2.3 Performativitetsbegrepet

Performativitetsbegrepet kan vi spore tilbake til språkfilosofen J.L. Austin og hans *performative* talehandlinger – eller *performativer* (Schechner, 2013, s. 123). I boka *How to do things with words* (1997) presenterer Austin begrepet performative talehandlinger, og hevder at det å si noe (i noen sammenhenger) er å gjøre noe (s. 47). I likhet med hvordan Butler hevder at vi gjennom repeterte handlinger *gjør* kjønnet vårt, mener Austin at enkelte ytringer i seg selv kan *gjøre* noe – eller få noe til å skje. For at en performativ ytring skal være vellykket, mener Austin at de må oppfylle en rekke betingelser. Her skal jeg ikke utdype disse betingelsene, men skal nevne hans krav om kontekst og intensjon, da dette er noe av grunnlaget for både Butler og Derridas kritikk mot Austin. For Austin er kravet om en riktig, fastsatt og gjenkjennbar kontekst avgjørende for at en ytring skal være vellykket. Han mener at det må eksistere et «alment accepteret konventionelt sæt af regler med en bestemt konventionel virkning» (s. 45) for at en performativ ytring skal være vellykket. Austin hevder videre at ytringens avsender må ha de riktige intensjonene, og intensjonene må samsvare med det som blir sagt (s. 41). Avsenderens intensjon og ytringens kontekst er altså rådende for at en performativ ytring skal være vellykket for Austin.

Sosiale konvensjoner kan sies å spille en viktig rolle for både Austin og Butler når det kommer til hvordan vi forstår og utfører handlinger og ytringer. Samtidig er ikke Butler enig i at en handling eller ytring kan være *fullstendig* låst til den konteksten den oppstår i, og mener at en ytring eller en handling alltid vil overskride opprinnelsessituasjonen. I boka *Exitable Speech* (1997, s. 14) skriver hun: «In this sense, an ‘act’ is not a momentary happening, but a certain nexus of temporal horizons, the condensation of an iterability that exceeds the moment it occasions.» Butler hevder at mening ikke kan fastlåses til den bestemte konteksten, da ny mening kan oppstå utenfor den gitte situasjonen eller konteksten.

Vi skal merke oss at Butler bruker begrepet *iterabilitet*, noe som indikerer et skifte fra Austins fokus på enkelte hendelser, mot et fokus på repetisjon – og en forståelse av ytringer og handlinger som uløselig knytt til tidligere og kommende ytringer og handlinger. Dette innebærer at ytringer og handlinger alltid må forstås som en form for repetering, og det er her Derridas innflytelse kommer til syne. Det er en slik forståelse av performativitet som benyttes

i denne oppgaven, hvor iterabilitetsbegrepet blir knytt til litterære konstruksjoner av kjønn⁷. Vi skal nå se på hvordan Butlers og Derridas fokus på repetisjon kan hjelpe oss med å forstå slike konstruksjoner av kjønn i litteraturen.

2.4 Iterabilitet – kjønn som en prosess av sitering og repetisjon

For å sette søkelyset på hvordan kjønn er noe sosialt og kulturelt påvirket, hevder Butler (1999) at kjønn er *performativt*. Dette betyr at kjønn ikke kan forstås som noe vi er, men heller må forstås som en form for gjøren, eller handling:

In what senses, then, is gender an act? As it is in other ritual social dramas, the action of gender requires a performance that is *repeated*. This repetition is at once a reenactment and reexperiencing of a set of meanings already socially established: and it is the mundane and ritualized form of their legitimation. (Butler, 1999, s. 178).

At kjønn er performativt innebærer en forståelse av at ingen er et kjønn fra starten av, men at kjønn er noe som kontinuerlig konstrueres gjennom repeterte handlinger og ytringer. Gjennom disse handlingene og ytringene «fremfører» vi kjønnets vårt, og dette skjer gjennom en repetisjon av allerede sosialt etablerte meninger. Dette betyr at kjønn er noe som skapes som et resultat av sosialt etablerte måter å gjøre kjønn på.

Denne repetisjonen av handlinger og ytringer innebærer en gjentakelse av sosialt etablerte meninger – og kan altså forstås som en sitering av kjønnsnormer. «There is no gender identity behind the expressions of gender; that identity is performatively constituted by the very ‘expressions’ that are said to be its results.» (Butler, 1999, s. 33). Ifølge Butler finnes det ikke noe subjekt som ligger klar for å «innta scenen», det er nettopp konstrueringen av kjønn som utgjør vår kjønnsidentitet. Kjønn er dermed verken av en ontologisk eller ekspressiv karakter, men er performativt.

⁷ Performativitetetsbegrepet er brukt på ulike måter i forbindelse med litteraturvitenskapen. Anne Berit Lyngstad (2018) viser i sin doktorgradsavhandling *Litterær selvframstilling som handling og terskelfenomen* til hvordan performativitetsteori har hatt et utvidet nedslagsfelt de siste årene. I denne avhandlingen bruker Lyngstad performativitetetsbegrepet i sammenheng med hvordan litterær selvframstilling kan forstås som en form for gjøren.

Denne repetisjonen som Butler peker på, kan vi knytte til Derridas (1988) tanker om tegnets iterabilitet. Vi har tidligere sett at Austin (1997) ser på faren for mislykkethet som en svakhet ved ytringen. Derrida hevder derimot at denne faren nettopp er det som er konstituerende for *alle* former for ytringer, fordi de alltid vil være utsatt for repetisjon og resitering:

that the value of risk or exposure to infelicity, even though, as Austin recognizes, it can affect a priori the totality of conventional acts, is not interrogated as an essential predicate or as a *law*. Austin does not ponder the consequences issuing from the fact that a possibility – a possible risk – is *always* possible, and is in some sense a necessary possibility. Nor whether – once such a necessary possibility of infelicity is recognized – infelicity still continues an accident. What is a success when the possibility of infelicity [*échec*] continues to constitute its structure? (Derrida, 1988, s. 15).

Derrida peker der på at den svakheten eller faren for mislykkethet som alltid er til stede i en ytring, heller må ses som grunnleggende for at ytringer skal kunne ha en performativ kraft i det hele tatt. Selv om Austin anerkjenner at muligheten for mislykkethet alltid er til stede, ser han ikke på dette som noe grunnleggende ved ytringen. Derrida hevder dermed at denne faren må forstås som en grunnleggende karakter ved alle former for ytringer. Denne muligheten for repetisjon og sitering som alltid er til stede i en ytring kaller Derrida tegnets *iterabilitet* (s. 9).

For at de handlingene og ytringene som konstruerer vår kjønnsidentitet skal kunne skape et bilde av et stabilt subjekt, må handlingene og ytringene våre være «leselige» for andre. Dette er fordi kjønn er noe som skapes gjennom en prosess, der andre gjenkjenner oss som subjekter når vi handler på et vis som samsvarer med sosialt etablerte normer knyttet til kjønn. Vi har tidligere sett hvordan Butler beskriver kjønn som en form for repetisjon: «the action of gender requires a performance that is *repeated*.» (Butler, 1999, s. 178). De handlingene som bidrar til å skape kjønnsidentiteten vår er dermed leselige nettopp fordi de er repeterbare og siterbare. Når vi konstruerer, eller *gjør* kjønnnet vårt, gjenkjenner andre oss som et kjønnnet subjekt, noe som betyr at disse handlingene – i likhet med Derridas tegn – er iterable, repeterbare og siterbare. De handlingene og ytringene som konstituerer vår kjønnsidentitet, er leselige nettopp fordi de er repetisjoner av allerede sosialt etablerte meninger. Gjennom en prosess av sitering og repetering, skapes et bilde av en stabil kjønnsidentitet.

Butler har blitt møtt med en mengde kritikk, og har blant annet blitt beskyldt for å sidestille kjønnsuttrykk med skuespill, eller en form for frivillig og valgfri fremførelse (Bal, 2002, s. 180; Salih, 2007, s. 56). Hun har i senere tid svart på denne kritikken, og vektlegger i boka *Bodies*

That Matter (1993) forskjellen på *performativity* (nor: performativitet) og *performance* (nor: fremførelse) for å tydeliggjøre hva hun mener med at kjønn er performativt. Mens *performance* indikerer at «gjøringen» er en frivillig handling styrt av subjektet, indikerer performativitet at selve gjøringen er det som skaper subjektet (Butler, 1993, s. 171).

Det er viktig å understreke at Butler ikke hevder at vi står fritt til å velge hvordan vi ønsker å gjøre kjønn, eller at vi står fritt til å velge kjønn. Butler argumenterer for at det ikke finnes noen sann eller original identitet som ligger klar for å «innta scenen», men heller at det er nettopp de handlingene våre som konstituerer vår kjønnsidentitet: «In this sense, gender is always a doing, though not a doing by a subject who might be said to preexist the deed.» (Butler, 1999, s. 33). Måten vi går, snakker og handler på danner et uttrykk av å *være* en mann eller kvinne, og av en stabil identitet. Dette danner slik også grunnlaget for hvordan andre forstår oss som kjønnete mennesker:

Gender ought not to be construed as a stable identity or locus of agency from which various acts follow; rather, gender is an identity tenuously constituted in time, instituted in an exterior space through a *stylized repetition of acts*. The effect of gender is produced through the stylization of the body and, hence, must be understood as the mundane way in which bodily gestures, movements, and styles of various kinds constitute the illusion of an abiding gendered self. (Butler, 1999, s. 179)

Vår kjønnsidentitet er altså ikke et uttrykk for en slags indre, stabil sannhet. Når vi gjør kjønn som et resultat av rådende normer, skapes det en *illusjon* av en indre, stabil kjønnsidentitet. Det performative, og dermed repetitive ved kjønn er det som skaper denne illusjonen.

2.5 Absence – ingen doer behind the deed

For å forstå hva Butler mener med at kjønn er performativt, noe vi *gjør*, er det nødvendig å se til hvordan hun dekonstruerer skillet mellom biologisk og sosialt kjønn (eng: sex og gender). Hun påpeker at det finnes en forestilling om biologisk kjønn som noe naturlig og fastsatt på den ene siden - og sosialt kjønn som noe sosialt bestemt på den andre siden. Selv om vi opererer med oppdelingen biologisk og sosialt kjønn, hevder Butler altså at biologisk kjønn også er en sosialt skapt kategori:

If the immutable character of sex is contested, perhaps this construct called ‘sex’ is as culturally constructed as gender; indeed, perhaps it was always already gender, with the consequence that the distinction between sex and gender turns out to be no distinction at all. (Butler, 1999, s. 10–11)

Til tross for at begrepet sosialt kjønn signaliserer at det skiller seg fra biologisk kjønn ved å være noe sosialt og kulturelt påvirket, mener Butler at også det biologiske kjønn er sosialt konstruert. Det viser seg da å være effekt av våre sosiale og kulturelle forestillinger om kjønn, snarere enn noe som er stabilt og naturlig – som er iboende hos oss. Butler motsetter seg altså forestillingen av biologisk kjønn som noe før-diskursivt, eller som noe mer «naturlig» enn sosialt kjønn. Hun mener at en slik oppdeling baserer seg på våre forestillinger av kjønn, og at det ikke er en absolutt sannhet.

If the inner truth of gender is a fabrication and if a true gender is a fantasy instituted and inscribed on the surface of bodies, then it seems that genders can be neither true nor false, but are only produced as the truth effects of a discourse of primary and stable identity. (Butler, 1999, s. 174)

Om det viser seg at biologisk kjønn også er et resultat av rådende diskurser om kjønn, vil det også vise seg at biologisk kjønn ikke er noe mer «naturlig» eller «ekte» enn sosialt kjønn. Butler påpeker at forestillingen om et slikt skille – mellom det biologiske kjønn som naturlig og ekte og det sosiale kjønn som noe sosialt konstruert – bidrar til å reprodusere forestillingen om kjønn som et *resultat* av noe originalt, naturlig og stabilt. Denne forestillingen gjør at biologisk og sosialt kjønn forstås som å stå i et årsak-virkning-forhold, der det biologiske kjønn – eller kroppen - er årsaken til ens kjønnsidentitet. Om også det biologiske kjønn viser seg å være en sosialt skapt kategori, betyr dette at vår kjønnsidentitet ikke kan basere seg eller springe ut fra vårt biologiske kjønn.

Der Butler skriver seg vekk fra en forståelse av en indre sannhet som årsaken til vår kjønnsidentitet, mener også Derrida at forfatterens intensjon ikke kan være avgjørende for ytringens betydning. Dette tydeliggjøres når han viser at også signaturen er iterabel, og dermed ikke kan være fullstendig styrende for ytringens meningsinnhold:

But the condition of possibility of those effects is simultaneously, once again, the condition of their impossibility, of the impossibility of their rigorous purity. In order to function, that is, to be readable, a signature must have a repeatable, iterable, imitable form; it must be able to be detached from the present and singular intention of its production. (Derrida, 1988, s. 20)

Derrida hevder videre at noe av det som er grunnleggende for strukturen av skriving – er at den er leselig i fraværet av avsenderen: «For the written to be the written, it must continue to ‘act’ and to be legible even if what is called the author of the writing no longer answers for what he has written.» (Derrida, 1988, s. 8). Når vi skal forsøke å se dette i lys av Butlers performativitetsbegrep, kan dette virke litt banalt. På den ene siden vet vi at det alltid vil være

en avsender til stede når det gjøres kjønn, og for at det skal kunne utføres en kjønn handling er det nødt til å være et menneske til stede. På en annen side vet vi at Butler hevder at det ikke finnes en «doer behind the deed» (Butler, 1999, s. 181). Det som gjør at vi forstår en tekst eller en ytring, er ikke nødvendigvis at den samsvarer med forfatterens intensjon, men heller at teksten og ytringen er preget av en grunnleggende iterabilitet. Dermed kan vi forstå det slik at de handlingene som konstruerer kjønn vårt heller ikke er uløselig knytt til, eller er et resultat av en form for «indre sannhet». Dersom kjønn er noe som skjer gjennom repetisjon og sitering av etablerte meningsinnhold, betyr dette at disse repetisjonene heller ikke er uløselig knytt til avsenderen av ytringen. Det finnes da ikke noe indre, stabilt subjekt som ligger forut for handlingene våre – det er heller handlingene som skaper en illusjon av denne indre sannheten.

På samme måte som at forfatteren ikke er styrende for meningen i en tekst, er det altså ikke et indre, stabilt subjekt som er styrende for meninga av våre ytringer og handlinger. Om vi sammenligner kjønnsgjøringen med en slags tekst, og tekstens forfatter med en «indre sannhet», kan vi se for oss at det også her ikke er mulig å søke til forfatteren for riktig intensjon eller mening. Om vi drar denne sammenligningen enda lengre, kan vi si at denne forfatteren egentlig ikke finnes, men at det er teksten i seg selv som skaper en illusjon av en forfatter. Og om det likevel hadde funnes en forfatter – kan det i så fall ikke være forfatteren som gjør at vi forstår teksten. Likevel vet vi jo at denne teksten er leselig, på samme måte som handlingene våre er forståelige selv om de viser seg å ikke være et uttrykk for en indre sannhet. Det som skaper mening, er teksten i seg selv, og dens grunnleggende iterabilitet. Dette betyr at teksten som utgjør kjønn vårt – i likhet med Derridas tegn – må (og vil alltid) være leselig i fravær av en forfatter og uten en indre stabil sannhet.

2.6 Sosialt kjønne siteringer

Fordi handlingene og ytringene som konstruerer vår kjønnsidentitet er styrt av allerede sosialt etablerte meningsinnhold, er det også dette som er styrende for hvordan vi forstår hverandre. Enkelte handlinger vil da leses som maskuline, og andre som feminine. Det som gjør at vi forstås som kjønne subjekter av andre, er nettopp den illusjonen av en «indre sannhet» som skapes gjennom siteringer av etablerte meninger. De rådende normene og diskursene i

samfunnet setter rammer for hvordan vi forstår ulike handlinger; vi vil forstå en persons typiske «feminine» handling som en feminin handling uten å måtte spørre personen om intensjonen var å gjøre noe feminint. Dette er nettopp fordi handlingene våre er iterable, og fordi enkelte handlinger allerede er etablert som feminine måter å gjøre kjønn på, uavhengig av avsender og intensjon. De normene og konvensjonene som setter rammene for hvordan vi leser ulike handlinger, for hvordan vi forstår hverandre som kjønnede subjekter kan på dette viset forstås som begrensende, eller som tvang. På en annen side: uten disse rammene ville ikke handlingene våre vært leselige, og ville ikke «fungert».

Derrida trekker frem litteraturen som et tydelig eksempel på hva som gjør at ytringer «fungerer» i utgangspunktet:

For, ultimately, isn't it true that what Austin excludes as anomaly, exception, 'non-serious', citation (on stage, in a poem, or a soliloquy) is the determined modification of a general citationality – or rather, a general iterability – without which there would not even be a «successful» performative? So that – a paradoxical but unavoidable conclusion – a successful performative is necessarily an «impure» performative (Derrida, 1988, s. 17)

Derrida forklarer altså her – på harselerende vis – at det Austin kaller «ikke-seriøst» språk nettopp demonstrerer hvorfor vellykkede performative ytringer i det hele tatt er mulige. At ytringer i litteraturen kan forstås, fungerer som et slags bevis på at alle ytringer stiller med en mulighet til å bli repetert og sitert. Tegnets og tekstens iterabilitet viser seg da å være en grunnleggende forutsetning for at ytringer skal kunne «fungere» i utgangspunktet.

Når Derrida påpeker at en vellykka ytring nødvendigvis også er en «uren» ytring, handler dette om at en ytring aldri kan begrenses til den bestemte settingen eller avsenderen, og dermed aldri kan oppnå fullstendig og entydig mening. Dette har også implikasjoner for hvordan vi forstår kjønn i litteraturen, da de konstruksjonene av kjønn vi finner der heller ikke kan oppnå fullstendig eller entydig mening, og må forstås og behandles som nettopp «urene». En slik forståelse som vi så langt har kommet frem til – av handlingene som konstituerer kjønn som noe iterabelt, siterbart og leselig i fravær av avsender – gjør at performativetsbegrepet kan hjelpe oss med å undersøke hvordan kjønn blir konstruert i skjønnlitteraturen. Tegnets iterabilitet er det som gjør at vi *kan* forstå og undersøke kjønn i litteraturen, og gir oss dermed

en mulighet til å undersøke hvordan karakterers kjønn konstrueres gjennom ulike former for ufullstendige repetisjoner og siteringer av etablerte normer.

På samme måte som at repeterte og siterte handlinger skaper en illusjon av et stabilt, indre subjekt hos virkelige mennesker, kan vi også si at det er slik litterære karakterer konstrueres. Når vi møter litterære karakterer forstår vi deres handlinger og ytringer selv om det ikke finnes noen indre sannhet å søke til for fullstendig mening. Litterære karakterer blir dermed et tydelig bilde på hvordan vi kan forstå hverandre som kjønnete subjekter selv om det ikke finnes noen indre, stabil sannhet som kjønnen springer ut fra. Det at disse karakterene er fiktive gjør ikke handlingene deres mindre forståelige, de er fullt ut «leselige» selv om de er fiktive. I likhet med virkelige mennesker skapes også fiktive karakterer gjennom handlinger og ytringer som skaper en illusjon av et stabilt subjekt, nettopp fordi disse handlingene er mulige å repetere og sitere. Litteraturen kan på denne måten også skape en illusjon av et stabilt subjekt, selv om vi her vet at det er en illusjon. Dette betyr likevel ikke at analysen jeg gjør av *Pojkarna* kun vil undersøke hvordan allerede etablerte forståelser reproduseres. Selv om vi handler og forstår hverandre gjennom sosialt etablerte normer, finner vi nemlig i tegnets mulighet for å bli repetert og sitert også en mulighet for å settes inn i nye kontekster, og dermed skape mening på nye og uventede måter. Vi skal videre se på hvordan etablerte forståelsesrammer både kan være begrensende, men også byr på en mulighet for å bryte med det vante og «normale».

2.7 Begrensende og ufullstendige forståelsesrammer – den heteroseksuelle matrisen

Fordi en tekst eller ytring alltid vil kunne siteres og repeteres, mener Derrida at en ytring vil alltid kunne knyttes til tidligere og kommende ytringer – og befinner seg derfor på en kjede av ytringer:

a written syntagma can always be detached from the chain in which it is inserted or given without causing it to lose all possibility of functioning, if not all possibility of 'communicating', precisely. One can perhaps come to recognize other possibilities in it by inscribing it or *grafting* it onto other chains. (Derrida, 1988, s. 9)

Ytringer kan derfor også tas ut av sin opprinnelige kontekst, og settes inn i en ny. Dette betyr at mening aldri vil være fullstendig, entydig eller ferdig i en ytring eller et tegn – da den har en iboende mulighet til å kunne gi mening på en annen måte i en annen kontekst. At en ytring

(eller handling) er iterabel, siterbar og repeterbar sørger for at ingen kontekst, konvensjon eller intensjon kan være fullstendig bestemmende for dens betydning (Derrida, 1988, s. 9).

Vi har sett at rådende normer og diskurser er nødvendige for at vi skal forstå hverandre som kjønnede subjekter. Om de handlingene som konstruerer Butlers subjekt blir konstruert gjennom språket, og språk ifølge Derrida viser seg å være ufullstendig, vil subjektet likeledes være preget av denne ufullstendigheten. I likhet med at Derrida påpeker at en ytring aldri kan være fullstendig låst til en kontekst – og dermed aldri kan oppnå en fullstendig eller entydig mening - karakteriseres også Butlers subjekt av ufullstendighet. For det første er subjektet ufullstendig fordi kjønn er en form for kontinuerlig handling, eller gjøren, og dermed aldri blir «ferdig» eller fullstendig. For det andre fordi kjønn konstrueres gjennom en rekke handlinger, som i seg selv er ufullstendige. Vi har sett at også handlingene som konstruerer kjønn er iterable, nos som betyr at også disse handlingene aldri vil kunne låses fast til en bestemt kontekst eller oppnå fullstendig mening. De handlingene som konstituerer vår kjønnsidentitet vil alltid knyttes til tidligere og fremtidige handlinger, settes inn i nye kontekster, og vil dermed aldri kunne oppnå en entydig eller fastsatt betydning. Kjønn er i en konstant bliven, nettopp fordi det konstitueres av handlinger hvis iterabilitet sørger for at det aldri blir «ferdig» eller oppnår fullstendig mening.

Selv om handlinger og ytringer ikke kan fullstendig bestemmes av konteksten de oppstår i, kan vi ikke forstå uten kontekst – og kontekst har noe å si for *hvordan* vi forstår. Butler forteller hvordan våre konstruksjoner og forståelser av kjønn er avhengig av konteksten: «it becomes impossible to separate out 'gender' from the political and cultural intersections in which it is invariably produced and maintained.» (Butler, 1999, s. 6). Kjønn er dermed ikke noe som kan gjøres eller forstås uavhengig av konteksten.

Det rammeverket som ligger til grunn for vår forståelse av kjønn og seksualitet, og som påvirker hvordan vi forstår kategorier som «mann» og «kvinne», kaller Butler *den heteroseksuelle matrisen* (1999, s. 9). Denne matrisen er grunnleggende for hvordan vi forstår hverandre som kjønnede subjekter:

The cultural matrix through which gender identity has become intelligible requires that certain kinds of «identities» cannot «exist» - that is, those in which gender does not follow from sex and those in which the practices of desire do not «follow» from either sex or gender. (Butler, 1999, s. 23–24).

Ved å skape et begrep om den heteroseksuelle matrisen, setter Butler søkelyset på hvordan heteroseksualitet reproduseres og tas for gitt i samfunnet, og hvordan kategoriene kvinne og mann kun eksisterer og forstås innenfor rammene av denne matrisen. Butler påpeker at det innenfor den heteroseksuelle matrisen forventes det samsvar mellom biologisk kjønn, sosialt kjønn og seksualitet – altså at om du for eksempel er født som biologisk mann, forventes det at du gjør maskuline handlinger og er tiltrukket av kvinner. De menneskene som ikke passer inn i denne matrisen blir dermed sett på som «avvik» eller «unormale», mens de som passer inn bekrefter kravet om sammenheng. Slik fungerer matrisen for å reprodusere forestillingen om biologisk kjønn som noe stabilt og uforanderlig. Matrisen reproduserer også illusjonen om en naturlig «sammenheng» mellom biologisk kjønn, sosialt kjønn og legning:

The notion that there might be a 'truth' of sex, [...] is produced precisely through the regulatory practices that generate coherent identities through the matrix of coherent gender norms. The heterosexualization of desire requires and institutes the production of discrete and asymmetrical oppositions between 'feminine' and 'masculine,' where these are understood as expressive attributes of 'male' and 'female.' (Butler, 1999, s. 23)

Fordi det biologiske kjønn, og kroppen, forstås som noe naturlig og ekte, finnes også en forestilling om det biologiske kjønn og kroppen som upåvirket av rådende normer og forståelsesrammer i samfunnet – altså som noe førdiskursivt. Butler mener at dette ikke stemmer, og påpeker at det biologiske kjønn og kroppen ikke kan forstås utenfor samfunnets forståelsesrammer, og dermed ikke kan eksistere utenfor disse rammene. Det biologiske kjønn må forstås som en kulturell konstruksjon fordi det ikke er mulig å forstå eller snakke om kategorien biologisk kjønn utenom de diskursene som nettopp sørger for konstruksjonen av den. Dermed vil det være vanskelig å kunne utpeke hva som er ekte eller naturlig, når vi ikke har andre muligheter enn å forstå og produsere kategorier innenfor nettopp de diskursene som skaper disse kategoriene i seg selv.

Vår forståelse av verden er avhengig av språket, og dermed kan vi ikke forstå verken biologisk eller sosialt kjønn utenfor språket. Forestillingen av biologisk kjønn som noe før-diskursivt, eller før-språklig viser seg nettopp å være forestillinger som er skapt innenfor språket og rådende diskurser, og biologisk kjønn kan dermed ikke sies å være noe mer «ekte» eller «naturlig» enn sosialt kjønn. Ved å dekonstruere skillet mellom sosialt og biologisk kjønn, viser

Butler at disse kategoriene ikke nødvendigvis er motsetninger, men at de heller er avhengige av og forutsetter hverandre.

Selv om den heteroseksuelle matrisen danner grunnlaget for våre kjønnsgjøringer, og for hvordan vi forstår hverandre som kjønnede subjekter, betyr ikke dette at vi er dømt til å stadig reprodusere identiteter som passer inn i den heteroseksuelle matrisen. Men det betyr at for å oppløse og dekonstruere fastsatte kategorier og dikotomier som finnes innenfor samfunnets heteronormative forståelsesramme, er vi fortsatt nødt til å operere innenfor disse rammene (Butler, 1999, s. 119). Den heteroseksuelle matrisen er ikke en forståelsesmodell vi kan velge om vi vil «bruke» eller ikke, og vi er derfor nødt til å oppløse kategorier og dikotomier innenfor nettopp disse rammene. Selv om det må sies å være et mål å oppløse og kritisere de rigide kjønnskategoriene som finnes, betyr ikke dette at vi kan late som de ikke finnes. Målet blir da ikke å kvitte seg med disse diskursene, normene og forståelsesmodellene, men å øke bevisstheten rundt, og sette søkelyset på hvordan disse kategoriene skapes og opprettholdes. Og videre, sette fokus på hvordan de ikke nødvendigvis er absolutte kategorier eller rigide motsetninger. Også litterære tekster er i – likhet med kjønn – et resultat av, eller i hvert fall påvirket av, de rådende normene i samfunnet - og er dermed nødt til å operere innenfra for å bryte. For å se nærmere på hvordan denne brytningen kan skje, skal vi videre se hvordan vi kan forstå denne brytningskraften i lys av Derridas tanker om tegnets løsrivelseskraft – og Butlers subversivitet.

2.8 Tegnets løsrivelseskraft og drag

Så langt har vi sett hvordan vår forståelse og gjøring av kjønn er styrt av normer og diskurser, og at vi forstår hverandre som kvinne eller mann fordi handlingene som utgjør kjønn vårt er iterable, og dermed siterbare og repeterbare. Denne repetisjonen av handlinger skjer innenfor rammene av samfunnets normer og konvensjoner, og det finnes derfor begrensninger for hvordan vi kan gjøre kjønn. Dette gjør at kjønn ikke kan forstås som et fritt valg, men heller en form for tvangsmessig sitering av normer og konvensjoner. Men – betyr dette at vi er dømt til å gjenskape de samme subjektene hele tiden? At kjønn er en handling under tvang, som aldri tillater endring eller noe nytt?

Ifølge Derrida, er det nemlig gjennom repetisjon alltid en mulighet for endring. Tegnets iterabilitet innebærer at alle ytringer er en form for repetisjon, men alltid med en forskjell. Alle repetisjoner vil slik innebære en forskyvning i mening, og byr på en mulighet for endring. Dette henger sammen med det vi tidligere har sett på, som Derrida kaller tegnets løsrivelseskraft. Om handlingene som konstituerer kjønnet vårt i likhet med Derridas tegn er iterable, må dette bety at disse handlingene også har en løsrivelseskraft. Dette kan vi knytte til det Butler kaller *subversjon*:

The possibilities of gender transformation are to be found precisely in the arbitrary relation between such acts, in the possibility of a failure to repeat, a de-formity, or a parodic repetition that exposes the phantasmatic effect of abiding identity as a politically tenuous construction.» (Butler, 1999, s. 179).

Når handlinger blir repetert på uventede og nye måter, kan dette ifølge Butler føre til subversjon – kort forklart som handlinger som fører til en undergraving eller avsløring av de rammene som setter begrensninger for hvordan vi kan gjøre kjønn. Dette betyr likevel ikke at all form for endring fører til subversjon, for vi har sett at all repetisjon inneholder en forskjell. Endring er noe som skjer over tid, og kan også skje uten at vi legger merke til det. I et intervju i tidsskriftet *Artforum* forklarer Butler det slik:

it seems to me that there is no easy way to know whether something is subversive. Subversiveness is not something that can be gauged or calculated. In fact, what I mean by subversion are those effects that are incalculable. I do think that for a copy to be subversive of heterosexual hegemony it has to both mime and displace its conventions. (Butler, 1992).

Det er altså snakk om en viss dobbelthet: for at en handling skal ha en subversiv kraft, er den nødt til å operere innenfor samfunnets rammer, samtidig som det er nettopp disse rammene en forsøker å avsløre eller undergrave.

Butler bruker *drag* som eksempel på hvordan noe kan ha en subversiv virkning. I dag kjenner vi kanskje drag best gjennom den amerikanske tv-serien *RuPaul's Drag Race* (Murray et al., 2009-2021). Store norske leksikon definerer drag som «et midlertidig skifte av kjønnsuttrykk» som vanligvis innebærer å «ikle seg en rollefigur hvor satire, ironi, utfordrende seksuell oppførsel og frekkhet er viktige ingredienser.» (Grasmo, 2020). I artikkelen *Imitation and Gender Insubordination* (1991) utdyper Butler hvordan drag kan ha en subversiv kraft, og hevder at drag gjennom parodi kan synliggjøre kjønnets performative karakter:

Drag constitutes the mundane way in which genders are appropriated, theatricalized, worn, and done; it implies that all gendering is a kind of impersonation and approximation. If this is true, it seems, there is no original or primary gender that drag imitates, but *gender is a kind of imitation for which there is no original*; in fact, it is a kind of imitation that produces the very notion of the original as an *effect* and consequence of the imitation itself (Butler, 1991, s. 21).

Gjennom å etterligne kjønn på parodisk vis, avslører drag at alle former for gjøring av kjønn er en form for etterligning, og det tydeliggjøres at kjønn er en etterligning uten en opprinnelig original – og uten en indre, stabil sannhet. Drag kan dermed forstås som en parodi på hvordan vi forsøker å etterligne en original, og gjør narr av forestillingen om sammenhengen mellom det årsaks-virkningsforholdet som den heteroseksuelle matrisen opererer med: «Drag fully subverts the distinction between inner and outer psychic space and effectively mocks both the expressive model of gender and the notion of a true gender identity.» (Butler, 1999, s. 174).

Drag tydeliggjør på denne måten at kjønn skapes av iterable handlinger og ytringer. Gjennom å sette kjønn inn i en ny, parodisk kontekst, vises det hvordan handlingene og ytringene kan settes inn i nye kontekster og gi mening på nye og uventede måter, og tegnets iterabilitet viser seg da å være grunnleggende for at subversjon skal kunne finne sted i det hele tatt. Subversive handlinger kan avsløre kjønn som konstituert av iterable handlinger, og kan sette søkelyset hvordan disse handlingene er forsøk på å kopiere en illusjon av en original.

Fordi vi har sett at også litterære karakterer skapes gjennom iterable handlinger og ytringer, er det en naturlig konsekvens at også skjønnlitteraturen kan ha en subversiv virkning. Litteraturen har også en mulighet til å sette søkelyset på fastsatte normer og konvensjoner i samfunnet, og kan «avsløre» kjønn som noe performativt, repeterbart og siterbart. Her stiller litteraturens egenart kanskje med en ekstra stor mulighet for subversjon, da litteraturens fiktive karakter innebærer en mulighet til å sette ting inn i kontekster som ikke nødvendigvis er mulige i virkeligheten. På dette viset kan kunsten sies å ha en særegen mulighet til å utfordre det etablerte. Tegnets iterabilitet – og løsrivelseskraft – åpner dører for at litteraturen nettopp kan sette kjønn inn i nye og uventede sammenhenger. I sammenheng med *Pojkarna* skal vi blant annet se hvordan kjønn settes inn i en ny sammenheng ved at jentene på magisk vis bytter kjønn.

2.9 Kjønnrollemønstre og kjønnsteori i ungdomslitteraturen

Slettan (2020, s. 9-10) forklarer i *Ungdomslitteratur – ei innføring* at det kan være vanskelig å skille mellom barne-, ungdoms-, og voksenlitteratur, men definerer ungdomslitteratur som «litteratur som er utgitt med ungdom som målgruppe» (Slettan, 2020, s. 13). Da denne oppgaven skal undersøke kjønnskonstruksjoner i ungdomslitteraturen, er det verdt å nevne at dette er noe som hovedsakelig har vært gjort i voksenlitteraturen. I bokkapittelet *Gender Studies* skriver Victoria Flanagan (2010, s. 37) om ulike retninger innenfor kjønnsteorien i møte med barne- og ungdomslitteraturen, og forteller at at «the applications of gender studies to children's texts, however, is still very much a work in progress.».

I Nordisk sammenheng finner vi blant annet boka *Mannlege mønstre. Maskulinitet i ungdomsromaner, pop og film* (2009) av Svein Slettan, og boka *Fliction* (2013) av Eva Søderberg, Mia österlund og Bodil Formark. Av forskning på litteratur som representerer transpersoner, er mitt inntrykk at det finnes mindre. Eksempler på dette er Silje Hernæs Linhart (2016) sin doktorgradsavhandling «*A wild stream of eyes*»: *affect and identity in male-to-female transgender narratives for children and young adults*, som undersøker mann-til-kvinne transtematikken i ungdomslitteraturen, Victoria Flanagan (2013) undersøker cross-dressing motivet i barne- og ungdomslitteraturen blant annet i boka *Into the closet: cross-dressing and the gendered body in children's literature and film*, hvor hun også ser på underkategorien transgender narratives, og i boka *Forkladda Flickor* (2005) undersøker Maria Österlund cross-dressing motivet i barne- og ungdomslitteraturen.

Når det kommer til bruken av queer-teori i møte med barne- og ungdomslitteraturen, forteller Victoria Flanagan (2010, s. 34–35) at queer-teori ofte kan sies å ikke gå overens med barne- og ungdomslitteraturens syn på subjektet:

the subversive and destabilizing nature of queer theory makes it difficult to apply to much children's literature, for the simple reason that children's texts predominantly endorse a liberal humanist conception of the subject and, therefore, actively reject the queer project's critique of identity politics» (Flanagan, 2010 s. 34-35).

Et humanistisk syn på subjektet kan kort forklares som at vi som mennesker skapes og utvikles gjennom egne valg og gjennom fri vilje. (Rudd, 2010, s. 188). Dette er noe som står i motsetning

til et poststrukturalistisk eller queer-teoretisk syn på subjektet (Abrams & Harpham, 2015, s. 165). Likevel skal vi se at det også finnes trekk ved ungdomslitteraturen som kan sies å gjøre det spesielt interessant å undersøke dens konstruksjoner av kjønn.

I boka *Norsk barnelitteraturhistorie* forteller Birkeland, Risa og Vold (2018, s. 260) at gjennombruddet for ungdomslitteraturen på det norske markedet både har sammenheng med at barndommen har blitt lengre, og at litteraturen har fått en større plass i den pedagogiske institusjonen. Med dette har litteraturen blitt en viktig kilde til at barn og unge skal få kunnskap og innsikt i de ulike sidene ved livet – også når det kommer til vanskelige temaer som seksualitet, sorg og død (Birkeland et al., 2018, s. 260). Det som kjennetegner ungdomslitteratur er at tekstene formidler et *ungdomsperspektiv* (Slettan, 2020, s. 17). Ungdomslitteraturen tematiserer overgangen fra barn til voksen, og at den «handlar om å finne ut kven ein er og vil vere ved å stille eksistensielle spørsmål, utfordre grenser og gjere val» (Birkeland et al., 2018, s. 519). Siden ungdomslitteraturen grunnleggende handler om identitetssøking, og skildrer en identitet i utvikling, mener jeg at det perspektivet jeg benytter meg av passer godt for å undersøke kjønnskonstruksjoner. Den forståelsen av kjønn som denne oppgaven baserer seg på, som grunnleggende ustabil og i endring, gir rom for å undersøke den aktive identitetssøkingen som nettopp kjennetegner ungdomslitteraturen. Denne identitetssøken som vi finner i ungdomslitteraturen, er noe av det som gjør det så interessant – og relevant – å undersøke dens kjønnskonstruksjoner. Likevel er det verdt å under seg over om denne identitetssøkinga ikke alltid har dreiet seg så mye om å finne seg selv, men kanskje heller om å finne frem sin forventede rolle som enten jente eller gutt.

Når det kommer til kjønnsrollemønstre, har den norske barne- og ungdomslitteraturen i lang tid operert med et skille mellom gutte- og jentebøker (Birkeland et al., 2018, s. 108). Slettan (2020, s. 20-21) forteller at dagens ungdomslitteratur står i en litterær tradisjon som går tilbake til guttebøkene og ungpikebøkene, og at flere av kjønnsnormene i guttebøkene og ungpikebøkene kan spores tilbake til 1800-tallets dannelsesromaner - som i korte trekk handler om utviklingen til et ungt menneske «frå ein uetablert og umogen livstilstand framover mot ein meir avklart identitet.» Slettan (2020, s. 20) forteller vidare at jentebøkene hovedsakelig tematiserte psykologiske konflikter rundt kjærlighet og romantikk, og at danningen i stor grad

dreide seg om «å bli klar for ekteskap og husmorliv». Guttebøkene, derimot, tematiserte erobring og ytre konflikter (Birkeland, et al., s. 526). Mens ungpikene i tråd med det tradisjonelle kvinneidealet konsentrerte seg om følelseslivet, konsentrerte guttebøkene seg om det maskuline rasjonalitetsidealet, som ble «kopla med ein sans for fysiske utfordringar» (Slettan, 2020, s. 21). Tidlig i 1970-årene forsvant skillet mellom gutte- og jentebøker helt, og ungdomslitteraturen begynte å sette spørsmålsteget ved de tradisjonelle kjønnsnormene som tidligere hadde hatt stor påvirkning på barne- og ungdomslitteraturen (Slettan, 2020, s. 22). Dette kan vi se i sammenheng med kvinnekampen på 70-tallet, og feminismens innflytelse på barne- og ungdomslitteraturen (Flanagan, 2010, s. 27).

Birkeland, Risa og Vold skriver at ungdomslitteraturen fra 1970-tallet frem til i dag har gjennomgått en endring fra «fastlagte kjønnsroller til ulike og meir utprøvande måtar å praktisere rollene på» (Birkeland et al., 2018, s. 526). Samtidig finner vi også en tilbakevending til mer tradisjonelle framstillinger av gutterollen i enkelte sjangre, som fantasy- og spenningslitteraturen (Birkeland et al., 2018, s. 527). Slettan (2020, s. 31) forteller at dagens ungdomslitteratur i større grad fremstiller ungdomstiden som *åpen*:

i staden for å 'lukke' framstillinga gjennom ei harmoniserande utvikling etter mønster av dannelsesromanen, som i eldre tider. I dag er ungdomslitteraturen først og fremst oppteken av å ta livskjensla hos ungdom på pulsen, meir enn av å formidle tydelege svar.

Videre forteller Slettan (s. 50) at ungdomslitteraturen i det siste tiåret hovedsakelig viser «at det finst mange måtar å vere gutt og jente på.» og videre, at «Det er *mangfaldet* som kjenneteiknar representasjonen av kjønn i litteraturen.» (s. 51). Birkeland, Risa og Vold (2018, s. 582) forteller at «Jentene har derimot jamt over blitt stadig tøffare og meir handlekraftige, men viser seg ofte sårbare like under overflata». Selv om dagens ungdomslitteratur i større grad enn på 70-tallet preges av mangfold når det kommer til kjønnsrollemønstre, oppfatter jeg det slik at det likevel er et fåtall som stiller spørsmål ved skillet mellom gutt og jente. Når Slettan (2020) poengterer at det er mange måter å være gutt og jente på, kan dette tyde på at det likevel dreier seg om et skille mellom disse to kategoriene. Dette skriver også Flanagan (2010, s. 26-27) om, og hun påpeker at:

the process of 'undoing' the textual construction of masculinity and femininity as inherently oppositional concepts requires more than simply altering the schemata of behavioural attributes typically associated with each category of gender. In many respects, this type of change – such as the alteration of character archetypes or story outcomes – maintains the ideological construction of femininity and masculinity as inherently oppositional, binary concepts.

Det skal altså mer til enn å tilegne jenter maskuline trekk, og gutter feminine trekk, for at ungdomslitteraturen skal kunne ha en subversiv virkning. Å illustrere ulike måter å være jente og gutt på kan bidra til å bryte med tradisjonelle kjønnsrollemønstre, men kan også sies å bidra til å opprettholde et skille mellom kategorier som gutt og jente.

Victoria Flanagan (2010, s. 32), undersøker hvilken påvirkning ulike retninger innenfor kjønnteorien har hatt på barne- og ungdomslitteraturen. Her forklarer hun hvordan Butlers tanker om kjønn som performativt er spesielt relevant for å undersøke crossdressing – et veletablert motiv i barnelitteraturen. Flanagan skriver at crossdressing ofte kan virke avsløre kjønn som noe sosialt konstruert, og det dermed kan bidra til å oppløse den tatt-for-gitte sammenhengen mellom biologisk og sosialt kjønn (s. 33). Dette er et motiv vi også finner i *Pojkarna*, og er noe som skal diskuteres mer inngående i analysen. Flanagan (2010, s. 33) skriver også at Butlers performativitetsbegrep har hatt innflytelse på nyere ungdomslitteratur, og hun påpeker at det finnes en økning av tekster som i større grad stiller spørsmålstegn ved identitet. Når det kommer til queer-teori generelt, sier Flanagan at vi kan se dens påvirkning gjennom en økning av karakterer som ikke lar seg begrense av normative kategorier for kjønn og seksuell retning (Flanagan, 2010, s. 34). Selv om ikke alle disse karakterene nødvendigvis faller inn i kategorien queer, mener Flanagan at gjennom å utfordre etablerte antagelser om kjønn og seksualitet, så uttrykker disse en bøkene en felles agenda med queer-teori (Flanagan, 2010, s. 35). Dette mener jeg også er tilfellet for *Pojkarna*, og vi skal i analysen se på hvordan boka kan sies å utfordre etablerte sannheter og stille viktige spørsmål om kjønn.

2.10 Oppsummerende om leserposisjon og metodiske betraktninger

I dette kapittelet har jeg presentert det teoretiske rammeverket som danner grunnlaget for min lesning av ungdomsromanen *Pojkarna*. Jeg vil nå sammenfatte og presentere de analysebegrepene som jeg vil benytte meg av i analysen, samt komme inn på noen metodiske betraktninger når det gjelder fokus og tilnærming til analysen.

Vi har sett at kjønn er performativt, noe som betyr at de handlingene og ytringene som konstruerer litterære karakterers kjønn er iterable, og at tegnets grunnleggende iterabilitet er det

som gjør at vi kan si noe om hvordan kjønn utspiller seg i litteraturen. Dette betyr at jeg i analysen vil undersøke hvordan kjønn konstrueres gjennom *repetisjon* og *sitering*, og vil undersøke iterable kjønnshandlinger slik de fremstår i romanen. Forståelsen av tegnet som iterabelt innebærer også at kjønn aldri kan oppnå fullstendig eller stabil mening, noe som gjør det viktig å understreke at målet i analysen ikke er en entydig tolkning eller forståelse – det vil heller være et poeng å dvele ved dette tvetydige som alltid vil ligge i tegnet, teksten og subjektet. Den forståelsen av kjønn som Butler og Derrida byr på - som noe som er i endring og er foranderlig, og ikke som noe statisk og bestemt – er noe som egner seg godt til å undersøke det som vi har sett kjennetegner ungdomslitteraturen – en identitet og kjønnsidentitet i endring og utvikling.

Selv om tegnets iterabilitet gjør at alle handlinger og ytringer må forstås som ufullstendige, som forskyvninger av meningsinnhold, er det nyttig med et holdepunkt for å kunne si noe om hva som bryter med normene, og hva som bekrefter og videreføre disse normene. Derfor vil Butlers begrep om *den heteroseksuelle matrisen* benyttes som et utgangspunkt for å kunne si noe om samfunnets normer og idealer knyttet til kjønn. I forbindelse med dette vil det være nyttig å undersøke hva i boka som er bekræftende, og som samsvarer med disse forståelsesrammene – og hva som bryter eller bringer inn noe nytt. I tillegg til den heteroseksuelle matrisen, vil også de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene jeg har presentert i forbindelse med barne- og ungdomslitteraturen fungere som et bakteppe for å kunne si noe om hva som kan sies å sitere tradisjonelle idealer for kjønn, og hva som er «uvanlig», eller bryter med disse forståelsene.

Når det kommer til handlinger og ytringer som bryter med etablerte normer for kjønn, vil jeg benytte meg av begrepet *feilsitering* om handlinger som kan forstås å bryte med heteronormative kjønnsnormer. Mens siteringer kan forstås som repetisjoner av etablerte normer, kan feilsiteringer forklares som repetisjoner som bryter med disse normene. Her er det verdt å minne om at alle former for siteringer kan forstås som en form for feilsitering, fordi enhver repetering kan ses som forskyvning av mening. Grensene mellom feilsitering og sitering kan derfor ikke ses på som et absolutt skille, men jeg velger likevel å operere med disse to begrepene for å tydeliggjøre poengene mine i analysen. For å kunne undersøke disse brytningene, eller feilsiteringene, vil Butlers begrep *subversivitet* – som vi har sett i forbindelse

med Derridas *løsrivelseskraft* – være særlig relevant i forbindelse med maskerade- og forvandlingsmotivet i *Pojkarna*.

Butlers dekonstruksjon av dikotomien sex/gender vil også være et viktig teoretisk poeng for analysen, og vil benyttes til å undersøke hvordan boka forholder seg til forholdet mellom kropp og kjønn, og forholdet mellom indre og ytre. Dette vil være spesielt interessant i sammenheng med den forvandlingen som skjer i romanen, hvor jentene gjennomgår en kroppslig forvandling fra jenter til gutter. Samlet sett gir Butler og Derridas begreper og tanker meg en mulighet til å undersøke forvandling og forskyvning i kjønnete uttrykk, og en mulighet for å se nærmere på det ustabile og performerte i måtene karakterene i *Pojkarna* spiler ut sin identitet.

Selv om jeg i analysen vil gjøre en nærlesing med et tematisk fokus på kjønn, vil også bokas egenart være bestemmende for hva som vies oppmerksomhet. For å unngå at verket blir redusert til et slags middel for holdninger og verdier knyttet til kjønn, er det viktig at analysen også tar hensyn til at studieobjektet for undersøkelsen nettopp er et estetisk objekt. Dette skriver Rita Felski (2008, s. 9) om i *Uses of Literature*, hvor hun foreslår en blanding mellom rent ideologiske lesninger og rent estetiske lesninger. Når jeg i problemstillingen spør *hvordan* kjønn konstrueres, innebærer dette at jeg ikke bare vil undersøke hvilke kjønnsidentiteter som kommer til syne, men vil også vie oppmerksomhet til andre momenter ved boka som bidrar til å konstruere kjønn (som blant annet komposisjon, symbolikk og setting). Den utvalgte teorien vil slik fungere som et sett med briller, som bidrar til å forstå hvordan kategoriene for kjønn reproduseres og forstås gjennom språket – og dermed hvordan de fremtrer i litteraturen. Det dreier seg altså om en balansegang mellom mitt teoretiske bakteppe og bokas egenart, og en balanse mellom lesning av bokas ideologier og boka som estetisk objekt.

Målet for analysen er sånn sett heller ikke en diskusjon om litterær kvalitet, og dreier seg heller ikke om å undersøke om boka enten er subversiv eller ikke. Vi har sett at dette med subversitet dreier seg om en viss dobbelhet: for å oppløse eller undergrave rådende diskurser, er en nødt til å operere innenfor rammene av disse diskursene. Det er da ikke et mål å kvitte seg med eller operere uten kategorier, men heller å forholde seg til disse som sosialt og kulturelt konstruerte.

Også i forbindelse med min lesning av *Pojkarna* er jeg nødt til å operere innenfor rammene av samfunnets diskurser og normer, da dette er en nødvendighet for å kunne forstå eller si noe om kjønn i det hele tatt. Det vil si at jeg er nødt til å si noe om hva som er «normalt» eller bekreftende, for å kunne si noe om hva som er «avvik» og hva som bryter med det normale og vante. Selv om skillet mellom normalt og unormalt nettopp er et konstrukt, og det normale da viser seg å være like unormalt som det unormale.

Da hovedkarakteren i *Pojkarna* Kim ikke kan defineres som enten jente eller gutt velger jeg å bruke det kjønnsoverskridende pronomenet *hen* når jeg omtaler hen. I samråd med språkrådet (2016), som skriver «Ja til kjønnsoverskridande *hen*. Strekk deg generelt eit stykke for å koma andre grupper i møte dersom dei vil bli omtala på ein viss måte – eller vil sleppa å bli det». Dette betyr likevel at det er et mål å unngå å bruke kategorier og merkelapper i analysen. Jeg vil fortsatt bruke ord som jente og gutt om Kim, da dette er ord som brukes om hen i boka også. Det vil bli nødvendig å forholde seg til disse kategoriene, da det er nettopp det foranderlige mellom og på tvers av kategoriene som er fokus i boka og for analysen. Da det er skiftende hvordan Kim fremstiller seg selv, blir det dermed nødvendig for meg å bruke de merkelappene hen også bruker på seg selv. Bakgrunnen for valg av *Pojkarna* som studieobjekt for nærlesninga i denne oppgaven, baserer seg på at den i likhet med mitt teoretiske rammeverk stiller viktige spørsmål ved hva kjønn er. Vi skal nå bevege oss over til lesninga av boka, og skal se hvordan *Pojkarna* gjennom å sette kjønn inn i nye og uventede sammenhenger kan også boka sies å utfordre tanken på kjønn som noe stabilt, entydig og fullstendig.

3 Analyse

I dette kapittelet gjøres det en nærlesing av den valgte boka, *Pojkarna*. Analysen vil i hovedsak dreie seg å undersøke konstruksjonen av kjønn, noe som vil diskuteres i lys av de analysebegrepene og teoriene som har blitt diskutert i kapittel 2. Først vil jeg presentere boka, og bokas forfatter, Jessica Schiefauer. Videre kommer et handlingsreferat, før vi går inn i bokas fortellerposisjon og komposisjon. Analysen vil i størst grad konsentrere seg om hovedpersonen Kim, og hans konstruksjon av kjønn. Det vil også vies oppmerksomhet til andre aspekter ved boka som er med på å tematisere og konstruere kjønn. Spesielt vil det ses til maskeraden og metamorfosen som litterært motiv, samt andre momenter som symbolikk, metaforer og setting.

3.1 Om boka

Ungdomsromanen *Pojkarna* (2011) er skrevet av den anerkjente svenske forfatteren Jessica Schiefauer. Gyldendal (u.å) skriver at Schiefauer er: «kanskje den mest spennende stemmen i svensk ungdomslitteratur for tiden». *Pojkarna* har blitt godt mottatt, og ble i 2011 tildelt Augustprisen i kategorien barne- og ungdomslitteratur med følgende begrunnelse: «Med vass och avslöjande flickblick infiltreras Pojklandet. En idéroman som strävar efter att upplösa språkets, växandets och verklighetens gränser. Om kroppen som slagfält och manligheten som drog.» (Augustpriset, 2011). I tillegg ble boka i 2013 nominert til Nordisk Råds barne- og ungdomslitteraturpris. Her beskrives *Pojkarna* som «en idéroman som belyser jenters og gutters ulike vilkår ved å stille viktige spørsmål om genus.» (Nordisk Råd, 2013). Boka ble også filmatisert i 2015. Schiefauer har også skrevet ungdomsromanen *När Hundarna Kommer* (2015), som også har mottatt Augustprisen. I 2020 publiserte hun sin første voksenroman, *Bärarna*. I begge disse romanene finner vi lignende tematikk som i *Pojkarna*, som kjønn og seksualitet. Sjangermessig kan *Pojkarna* forklares som en slags hybrid, og kan plasseres inn i flere sjangere. Rebekka Fokin (2015) har gjort en analyse av *Pojkarna* med fokus på sjanger, og hun kategoriserer boka som fantastisk realisme.

3.2 Handlingsreferat

I *Pojkarna* møter vi de fjorten år gamle jentene Kim, Bella og Momo. Hovedpersonen Kim opplever engstelse og uro knyttet til sin egen kropp og kjønnsidentitet. På skolen opplever jentene å bli trakassert og klådd på av guttene, og de opplever jenterollen som begrensende. Jentene kvier seg for overgangen fra jenter til kvinner, og de strever med å holde fast ved det barnslige. På fritiden oppholder de seg i Bellas drivhus og leker maskeradeleker – hvor Momo har sydd kostymene – for å flykte fra hverdagen. En dag mottar jentene en magisk blomst i posten, og når jentene en kveld bestemmer seg for å drikke av blomstens nektar, skjer det fantastiske og umulige – jentene blir på magisk vis forvandlet til gutter. Når de forvandles til gutter får jentene endelig kjenne på handlingsfrihet, og de får muligheten til å midlertidig unnsnippe jenterollen som de opplever som begrensende. De får erfare hvordan gutterollen innebærer at andre ser på dem, og behandler dem, annerledes. For Kim oppleves guttekroppen som en superheltdrakt, og hen føler at den passer bedre – hen får endelig muligheten til å slippe ut av den kroppen som hen føler seg utilpass i. Etter hvert går Bella og Momo lei av denne «utkleddningsleken», men for Kim er dette noe mer, og ikke noe hen kan velge bort. Jentenes fellesskap begynner da å bryte. Kim tar nektar av blomsten mot venninnens vilje, selv om blomsten begynner å visne. Kims avhengighet viser hvordan guttekroppen er avgjørende for hens identitet og selvfølelse.

3.3 Fortellerposisjon og komposisjon

Pojkarna er skrevet i førsteperson, og har en intern fokalisering hos Kim. Starten av boka er situert i en rammefortelling, som er satt i nåtid. I fortellersituasjonen, eller rammefortellingen, møter vi den voksne fortelleren Kim, som forteller om den sommeren hen og venninnene var fjorten år. «Om jag blundar framträder minnet alldeles tydligt: Bella och lekarna och glashuset som ett litet slott bakom trädgårdshäcken» (Schiefauer, 2011, s. 11).

Boka er delt i tre deler, og er på 192 sider. De to første delene starter i rammefortellingen – altså i fortellersituasjonen, og går så over til hovedfortellingen – som er fortalt i etterstilt narrasjon. I den første delen i boka (s. 9-59) blir vi kjent med jentene Kim, Bella og Momo, og denne delen kan forstås som en slags introduksjons- eller utprøvningsfase. Der er her vi får innblikk i Kims usikkerhet knyttet til kjønnsidentiteten sin, og det er her jentene arrangerer

maskeradeleker, hvor de prøver ut rollen som mannlige karakterer. I slutten av del en skjer den magiske metamorfosen, hvor jentene forvandles til gutter. Del to (s. 63-177) handler i stor grad om Kims utforskning av guttelivet, og det er her hen på får prøve ut rollen som gutt på ekte. Den siste delen av boka (s. 179-192) foregår kun i rammefortellingen, og kan forstås som en forsoningsdel. Her møtes Kim, Bella og Momo igjen som voksne, og Kim finner her frem til en aksept for seg selv, i det tvetydige og kjønnsverskridende.

Vi har altså med en retrospektiv førstepersonsforteller å gjøre, som vil si at det er samme person som sanser og reflekterer, men på to ulike stadier i livet (Gaasland, 2009, s. 30). Den sansende Kim er på begynnelsen av sin dannelsesreise, mens den fortolkende Kim er dannet, og kan dermed sies å være en annen person. Dette har også noe å si for fremstillingen av Kims kjønnsidentitet. Mens Kim i hovedfortellingen er usikker på sin kjønnsidentitet, kan leseren få antydninger om at den voksne Kim i rammefortellingen har funnet ut av denne usikkerheten. Likevel får vi ikke før i slutten noe svar på hvordan Kim «løser» denne usikkerheten, eller hvilket kjønn hen ender opp med å være – eller gjøre – til slutt. Dette gjør at *troverdighet* er noe som bør tas i betraktning, da den informasjonen leseren får formidles av en versjon av Kim som ser tilbake på hendelsene som det fortelles om. Siden vi har med en førstepersonsforteller å gjøre, må vi ta høyde for at fortelleren kan lyve, utelate informasjon, men også misforstå og være objektiv i sin fremstilling. Dette kan dessuten påvirke fremstillinga av kjønn, da andres kjønnsidentitet kan bli farget av Kims oppfatninger. Den tvetydigheten som ligger i hva som er sant og ikke, bygger også opp under Kims tvetydige kjønnsidentitet, og det tvetydige og ufullstendige ved kjønn som generelt fremstilles i boka. Som vi har vært inne på i teorikapitlet, er det vanskelig å snakke om hva som er «sant» og ikke, fordi mening aldri er fullstendig, det er ustabil og flertydig. Derfor er det et poeng at dette ufullstendige bevares, og at målet ikke er å finne frem til *en* mening.

Slettan (2020, s. 39) forteller at komposisjonen i en bok kan fortelle oss noe om hvilket syn på identitet som kommer frem. Slettan forklarer at en sammensatt form kan gi et bilde av en diffus identitet, ved hjelp av hyppige og kanskje forvirrende tilbakeblikk. Motsatt kan en strengt kronologisk handlingslinje bidra til å speile identitet som en mer fastsatt størrelse (Slettan, 2020, s. 39). I *Pojkarna* finner vi ikke nødvendigvis hyppige tilbakeblikk, men det sammensatte

ved bokas form gjør at det ligger en mystikk i hva som egentlig foregår i rammefortellinga, og leseren må selv trekke tråder og lese mellom linjene for å få et helhetlig bilde av situasjonen. Komposisjonen kan dermed sies å gjøre historien forvirrende til en viss grad. Leseren får eksempelvis begrenset informasjon om den voksne Kim, og hvorfor hen bor alene. Når leseren etter hvert får mer informasjon om hva som egentlig foregår, kan vi si at dette speiler Kims forståelse og forhold til sin egen identitet, som også gjennomgår en utvikling fra usikkerhet og uvisshet, til forståelse og aksept. Denne utviklingen i Kims forståelse av seg selv er noe vi skal gå nærmere inn på videre i analysen.

3.4 Kim og jentekroppen

Selv om Kim er den første personen vi møter i boka, får vi ikke mye eksplisitt informasjon om hen før på side 17, etter at Bella og Momo allerede har blitt presentert. På dette tidspunktet vet vi heller ikke hvilket kjønn Kim er, da Kim kan være både et jente- og guttenavn, og er et androgynt navn. Denne mangelen på informasjon om Kim bidrar til å skape en tvetydighet eller mystikk rundt hen, noe som vi skal se også kan sies om hens kjønnsidentitet. Når Kim forteller om seg selv som tenåring, skisseres det et tydelig bilde av hens selvfølelse:

Och jag, jag var en tunn, sorglig sak med taniga ben och för stort huvud. Min hud blommade upp i eksem så fort den kom i kontakt med något okänt. Jag tålde inte stark sommarsol eller kalla vintervindar och jag kunde varken äta röda tomater eller gyllengula apelsiner. De gav mig svidande utslag kring mun och näsborrar, jag var tvungen att smörja på illaluktande Idominsalva i flera dagar. Min flickhud föredrog papperstorr luft och tapetserade väggar, lysrörsljus och laminat och klorerat vatten. Jag hatade det. (Schieffauer, 2011, s. 17).

Her ser vi tydelig at Kim er misfornøyd med sitt eget utseende, og at det som videre omtales som «flickkroppen» (s. 42) er ubehagelig for hen. Beskrivelsen av huden hens som full av eksem vitner om at det er noe sårbart med jentekroppen, og kan fortelle oss at det er noe med å ha en jentekropp som er vanskelig for Kim. Vi kan se at hens sårbare og skjøre hud speiler hens skjøre og sårbare kjønnsidentitet og selvoppfatning. Når kroppen hens skildres som en tynn, sørgelig sak kan vi se dette i kontrast til et tradisjonelt ideal om en frodig kvinnekropp. På dette viset bidrar Kims kropp til å konstruere hens kjønn, og kroppen kan sies å fungere som en slags feilsitering av det å gjøre jente.

Kim omtaler huden sin som «flickhud», noe som innebærer en kjønnskategorisering av en kroppsdel som generelt sett er kjønnsnøytral. Kim bruker også ordet «flickkropp», noe som

tydeliggjør at dette dreier seg om kroppen som sosial markør, og viser at kroppen nettopp er kjønnet og sosialt betinget: «Mina kläder satt utanpå flickkroppen och flickkroppen satt utanpå mig, den hade inget med mig att göra» (Schiefauer, 2011, s. 172). For noen som opplever samsvar mellom kjønn og kropp, vil kroppen kanskje bare oppleves som en kropp. Men for Kim, som ikke føler seg hjemme i kroppen, og som ikke opplever samsvar mellom kjønnsidentitet og de sosiale markørene som kroppen signaliserer, blir det veldig tydelig at det er snakk om en jentekropp. Bruken av ordene flickhud og flickkropp kan forstås som en måte å ta avstand fra kroppen sin på – og dermed også en måte å ta avstand fra jenterollen på. Samtidig kan bruken av disse ordene (samt tittelen på boka) gi leseren antydninger om at det finnes en motsats til denne jentehuden og jentekroppen, og at det også vil dukke opp en guttehud og en guttekropp – eller en gutteversjon av Kim – senere i historien. Denne antydningen forsterkes av Kims trøblete forhold til sin egen kropp.

Kim beskriver jentekroppen som en drakt, som noe fremmed som ikke passer på hen: «Min kropp satt på mig som något främmande, en gummidräkt som klibbade och kliade, men hur jag än rev och skrapade med naglarna satt den där den satt.» (Schiefauer, 2011, s. 17). Kim opplever kroppen som noe som ligger utenpå hen, og når hen beskriver kroppen som en gummidrakt vitner det om at den sitter for trangt, og om en følelse av å være fanget i egen kropp. Slik Kim skildrer kroppen sin, ser det ut til at den kjemper mot hen, noe som tydeliggjør at det er noe uønsket eller ubehagelig med å ha en jentekropp. Samtidig kan det sies å ligge en tvetydighet i hva det er som gjør at jentekroppen er ubehagelig for Kim. På en side kan dette antyde et ønske om en kropp som ikke kjemper mot hen - i den forstand at Kim heller ønsker en kropp som lever opp til et tradisjonelt etablert kvinneideal. Dette er noe som kommer tydeligere til syne når Kim senere i boka uttrykker en misunnelse ovenfor venninnene sine. På en annen side kan dette være et uttrykk for å ikke ville ha en jentekropp i det hele tatt, og dermed vil kunne unnsnippe forventningene som er knyttet til jentekroppen.

Beskrivelsen av kroppen som en drakt, som noe man kan ta av, kan fortelle oss at ligger noe om kroppslig uttrykk og endring her. Dette tematiseres videre når Kim om natten drømmer om å tre ut av sin egen kropp:

Om nätterna kunde jag drömma att min kropp föll av mig. Det var så enkelt, plötsligt hittade jag en dragkedja i huden. Ibland satt den längs med innanlåret, ibland över magen, utmed ryggen eller mellan benen. Jag öppnade den, kunde känna luften sila in mot min riktiga hud därunder, som ett vakuum när det släpper. Och jag skalade av mig skinnets, klev ur det som ett smutsigt klädesplagg och kände det svala golvet mot mina nya fotsulor. Men när jag gick mot spegeln för att se hur jag egentligen såg ut vaknade jag alltid innan jag hunnit fram. (Schiefauer, 2011, s. 17–18).

Det ligger en følelse av fremmedhet i måten Kim beskriver kroppen sin på. Ønsket om å tre ut av kroppen sin og finne sin «riktiga hud» - i motsetning til jentehuden - vitner om en følelse av å føle seg fanget i en kropp som man ikke føler tilhørighet til, en kropp som man vil bryte ut av. At Kim føler seg utilpass i jentekroppen, demonstrerer hvordan det forventes samsvar mellom biologisk og sosialt kjønn – og at kroppen dermed er noe man er forventet å «passe inn» i. Drømmen kan fortelle oss at Kim har et ønske om en kropp som bedre samsvarer med hens identitet, noe som tydeliggjør hvordan forventninga om samsvar er en etablert norm, og tydeliggjør dermed hvordan også kroppen er sosialt betinget. Samtidig tillater det oss å sette spørsmålstegn ved hva som er årsak og virkning – og videre – om det egentlig er noen kausal sammenheng mellom biologisk og sosialt kjønn i utgangspunktet, eller noen sammenheng i det hele tatt. Kims forhold til egen kropp viser at hens kjønnsidentitet ikke er et resultat av hens kropp – da hen ikke oppfyller kravet om samsvar som er forventet innenfor en heteronormativ forståelsesramme.

At Kim ikke oppfyller heteronormative krav til kjønn er noe som påvirker hvordan hen forstår seg selv. Dette er noe vi ser når hen forteller om: «den där stora tomheten jag bar på, den där känslan av att något var skevt längst inuti mig» (Schiefauer, 2011, s. 28). Ordet «tomhet» signaliserer at det er noe ufullstendig ved Kim, at det er noe som mangler. Dermed skapes det et bilde av Kim som noen det er noe feil med. Vi har tidligere sett hvordan denne forventningen om samsvar bidrar til å opprettholde et skille mellom feil og riktig måte å gjøre kjønn på. Det er kanskje nettopp dette som forårsaker den følelsen av tomhet og skjevhet som Kim kjenner på.

Det kan imidlertid tenkes at måten Kims kjønnsidentitet fremstilles på er problematisk. Fordi Kims biologiske og sosiale kjønn ikke samsvarer, blir Kim fremstilt som noen det er noe feil med, og hen beskrives som ufullstendig. Det kan tenkes at dette kan bidra til å reproducere oppfatningen om at det er noe feil eller unormalt med mennesker som ikke bekrefter de

heteronormative forventningene om et slikt samsvar, og at skillet mellom normal og unormal slik reproduseres. Likevel er det interessant å merke seg at Kim både uttrykker at «något var skevt längst inuti mig», samtidig som kroppen oppleves som en drakt som ikke passer. Ligger «feilen» da i det indre, eller ytre? Er det noe feil med Kim lengst inne, eller er det noe feil med kroppen hen har? Eller er det ikke noen forskjell mellom indre og ytre? Eller ligger feilen et annet sted enn hos Kim? Vi kan kanskje forstå det slik at Kims opplevelse av å være «feil» eller «ufullstendig» bidrar til å vise hvor skadelig heteronormative forståelsesrammer kan være for enkelte. Gjennom å skildre i hvor stor grad det påvirker Kims selvfølelse, kan vi undre oss om «feilen» ligger i den heteroseksuelle matrisens forventninger til samsvar, og ikke hos Kim.

Vi får lite informasjon om Kims utseende, med unntak av de trekkene hen selv anser som sine feil, eller de trekkene hen misliker ved seg selv. Fremstillingen av Kim er i stor grad av en subjektiv karakter. Når hens venninner Bella og Momo presenteres, skildres de på en måte som må sies å være å være av en mer positiv karakter. Vi får også mer informasjon om Bella og Momos ytre attributter. Vi skal videre se hvordan denne kontrasten er med på å forsterke fremstillingen av Kim som en «feil» jente, og Bella og Momo som mer «riktige» jenter – gjennom sitering av etablerte kjønnsnormer.

3.5 Bella og Momo

Bella beskrives som en «tjock flicka med rött hår och fräcknar» (Schiefauer, 2011, s. 17). Det fortelles også at hun har store bryster (s. 41), og hennes kropp kan dermed sies sitere et ideal om en frodig kvinnekropp i større grad enn det Kims kropp gjør. Hun beskrives også som «en flicka som helst satt tyst och osynlig så länge hon kunde» (s. 17), noe vi kan se i sammenheng med et tradisjonelt kjønnsrollemønster – hvor jenter er forventet å være passive, og gutter aktive. Bellas egenskaper bidrar til å skape et bilde av Bella som en mer «typisk» eller «riktig» jente enn hva vi kan si om Kim. Dette forsterkes gjennom Bellas interesse for planter og blomster. Bella har en enorm kunnskap om botanikk:

Hennes entusiasm var obändig, ingenting i växternas värld var för obetydligt för att undersökas. Hon skötte blommorna oklanderligt, tuktade och närde dem så att deras färger och former kunde lysa och växa. Ingenstans i hela grannskapet fanns en mer färgsprakande trädgårdsplätt än hennes. (Schiefauer, 2011, s. 12).

Interessen og engasjementet for dyrking av blomster gjør at Bella fremstilles som en kjærlig og omsorgsfull person, og måten hun steller med blomstene gjør at hun fremstår som moderlig. Dette er noe som også kan sies å sammenfalle med en tradisjonell forståelse av kvinnerollen, hvor det er kvinnen som skal ha ansvaret for omsorg og oppdragelse.

Momo har langt, mørkebrunt hår, og beskrives som en energibunt med «rak rygg og nyfiken blick» (Schiefauer, 2011, s. 14). Momo er et kunstnerbarn, og hun skildres som skapende og kreativ. Hun har en stor interesse for håndarbeid og søm:

Momo kunde konsten att iakttä och notera. Allt som skapades i föräldrarnas hus gjorde hon till sitt. I hennes händer blev alla material formbara, det fanns ingenting hon inte kunde knåda, mejsla, klippa, vika eller tråckla fram ur dem. Alltid hade hon något projekt på gång. Hennes ögon blänkte när hon matade tygerna mellan de sylvassa symaskinsnålarna och ibland gick rösten upp i falssett för hon var så ivrig att få berätta om hur det skulle bli när det var klart. (Schiefauer, 2011, s. 14-15)

I likhet med Bella, bidrar også Momos interesser til en viss grad til konstruksjonen av hennes kjønnsidentitet. Vi kan se det i sammenheng med tradisjonelle kjønnsrollemønstre, hvor håndverk og søm kan knyttes til det husmoridealet som vi tidligere har sett at har preget fremstillingen av jenter i barne- og ungdomslitteraturen. Vi kan altså si at både Bella og Momos kjønn konstrueres gjennom siteringer fra etablerte normer knyttet til kvinnelighet.

Mens beskrivelsene av Kim skildrer de sidene ved kroppen som kan sies å gjøre det vanskelig å leve opp til et heteronormativt kvinneideal, kan skildringene av Bella og Momo fortelle oss at de har trekk som i større grad stemmer overens med et slikt ideal. Der Kim skildres som usikker og ufullstendig, fremstilles Bella og Momo (i ulik grad) som mer trygge på seg selv. Denne tryggheten kommer kanskje tydeligst til syne gjennom deres engasjement for interessene sine. Kim uttrykker en misunnelse overfor venninnene sine, og påpeker forskjellene dem imellom:

Jag sade ingenting om det men ibland blev jag så fruktansvärt avundsjuk på Momo och Bella. De hade sina intressen, men jag hade ingenting. Förutom dem hade jag ingenting, bara den där stora tomheten jag bar på, den där känslan av att något var skevt längst inuti mig. (Schiefauer, 2011, s. 27-28)

Her tydeliggjøres kontrasten mellom jentene ytterligere, og det kan tenkes at Kim opplever Bella og Momo som mer fullstendige – i motsetning til den tomheten og ufullstendigheten hen selv føler på. Denne fullstendigheten kommer til syne gjennom at Bella og Momo har en stor

interesse og engasjement for hobbyene sine. Gjennom at Bella og Momo fremstilles som mer «komplette» jenter, forsterkes oppfatningen av Kim som en ufullstendig, eller «feil» jente.

Selv om det tydelig finnes forskjeller mellom Kim, Bella og Momo, må fremstillingen av Bella og Momo sies å være av en mer harmonisk og positiv karakter, noe som også bidrar å skape en kontrast dem imellom. Det er altså ikke bare forskjeller i de egenskapene som karakterene faktisk har, men også i måten de blir presentert på. Forskjellen i måten de ulike karakterene skildres på kan dermed sies å bygge opp under til konstruksjonen av Bella og Momo som mer «riktige» eller «normale» jenter enn Kim. Det kan tenkes at den kontrasten som skapes mellom jentene bidrar til å opprettholde, eller reprodusere, et klart skille mellom normal og unormal, men vi skal se at det slett ikke er slik at jenterollen kun er begrensende og vanskelig for de som ikke lever opp til heteronormative idealer. Selv om Bella og Momo skildres som mer tradisjonelt forstått feminine jenter enn Kim, skal vi videre se at også de opplever kvinnerollen som begrensende og problematisk. Dette kommer tydelig til syne når jentene opplever å bli trakassert av guttene på skolen.

3.6 Guttenes trakassering som resitering av makthierarki

At både Kim, Bella og Momo opplever jenterollen som begrensende og problematisk kommer tydelig til syne når vi ser at de opplever å bli seksuelt trakassert av guttene på skolen:

Det hände hela tiden. Några pojkar går förbi några flickor och strax innan de är i jämnhöjd med varandra sätter en av pojkarna sin underarm framför gylfen och låter den sprätta upp som en ståkuk ut från skrevet. Han spänner armen, knyter näven, härmar ljud han hört i filmerna han sett tillsammans med andra pojkar. En annan pojke uppmärksammar hans gest, bidrar med att trycka in tungan i kindens insida upprepade gånger. Sedan stämmer de upp i ett unisont ylande, öser hela repertoaren av köttiga porrfilmreplikor över flickorna. (Schiefauer, 2011, s. 20)

I dette utdraget ser vi tydelig at denne trakasseringen utelukkende utføres av gutter, mot jenter. Stilt opp mot guttene på skolen føler jentene seg maktesløse: «Det var de och bara de som hade rätt att bestämma när leken var över.» (Schiefauer, 2011, s. 22). Det tydeliggjøres her hvordan maktforholdet er noe jentene ikke kan gjøre noe med, at de er nødt til å godta det, eller i hvert fall ignorere det. Trakasseringen som finner sted i skolegården, kan da forstås som en sosial praksis som reetablerer det skjeve maktforholdet som setter gutter i en maktposisjon over jenter. Dette maktforholdet kan også sies å bygge videre på en oppfatning av jenter som passive, og som objekter for guttenes blikk.

Når Kim, Bella og Momo blir trakassert av guttene i skolegården blir det tydelig hvordan kroppen fungerer som en identitetsmarkør, og hvordan våre ideer om kroppen skapes gjennom rådende diskurser og normer. Guttenes oppførsel er ikke bare vanskelig og ubehagelig for jentene, men påvirker også hvordan de forstår og bruker sin egen kropp. I en gymtime ser vi tydelig hvordan Kim, Bella og Momo unngår å gjøre en innsats for å unngå kommentarer fra guttene:

Det var inte det att vi inte tyckte om att spela. Vi gjorde det hemma ibland, på vändplanen bakom Momos hus. Då dängde vi till med slagträet allt vad vi kunde och vi hann varvet runt nästan varje gång. Men här var det något helt annat. Här följde pojkarnas blickar våra minsta rörelser. De såg allt, lurpassade på varje tillfälle att flina och kommentera. Momo hade långa starka ben men hon använde dem inte. Hon masade sig runt, försökte göra sig så grå och osynlig som möjligt. Jag stod med armarna i kors och blinkade inte ens när läraren skrek att jag väl kunde satsa lite, för lagets skull. Bellas bröst gungade när hon rörde sig, ingen T-shirt i världen var stor nog att hålla dem osynliga och när hon sprang, när hon tog fart och verkligen försökte satsa lite, för springa. Hennes hals och kinder blev blossande röda och någonstans i kören av röster var det någon som skrek: – Kom hit baby, kom hit så får jag känna på dem! (Schiefauer, 2011, s. 41-42).

Guttenes kommentarer gjør at jentene trekker seg tilbake og inntar en passiv posisjon i skolehverdagen. Denne trakasseringen kan da ses som repetisjon og sitering av allerede etablerte maktforhold mellom jenter og gutter. Det kan da ikke bare forstås som en måte guttene gjør kjønn på – men også som en praksis som påvirker jentenes gjøring av kjønn. Kim, Bella og Momo opplever rollen som kvinne som begrensende, men ser ingen annen utvei enn å fortsette å leve med – og opp til – disse rollene og det skjeve makthierarkiet som de opplever i skolen. Som jenter har de mindre handlingsfrihet og mindre makt enn gutter. Deres kropper fungerer som en sosial markør, og bestemmer hvem som kan gjøre hva. Kim forklarer at det er kroppen som gjør hen til et offer for guttenes trakassering: «jag kunde inte göra mig av med det som retade dem.» (Schiefauer, 2011, s. 22). Det kan altså forstås slik at det er jentenes og guttenes biologiske kjønn – deres kropper – som er styrende for hvem som har rett til å gjøre hva i skolegården.

Lærerens reaksjon på hendelsen forsterker den håpløsheten som jentene opplever - og tydeliggjør hvordan dette er en sitering av et allerede etablert maktforhold: «Läraren stod där med sin visselpipa. Han hörde och såg alltihop men han rörde inte en min.» (s. 42). Vi skal merke oss at læreren er en voksen mann, noe som innebærer en dominerende plassering i et patriarkalsk samfunn. Gjennom å ikke bryte inn, eller komme med noen innvendinger på

guttenes kommentarer, kan vi forstå det slik at læreren er med på å bekrefte og godkjenne maktstrukturen. Læreren kan dermed forstås som en representant for samfunnets normer og holdninger. Vi skal senere tilbake til hvordan de vokse i boka fungerer som talerør for det heteronormative samfunnet.

3.7 Jentefellesskapet - Felles vegring mot kvinnerollen

Samtidig som vi finner en kontrast mellom Kim på den ene siden – og Bella og Momo på den andre siden – finnes det også en opplevelse av et fellesskap, og en felles oppfatning av jenterollen som vanskelig. Det kan altså ikke sies å dreie seg om et absolutt skille mellom «normal» eller «unormal» måte å gjøre jente på. Det skillet som vi tidligere har sett på mellom riktig og feil jente nyanseres. Etter hvert viser det seg at Bella og Momo også opplever at rollen som jente er vanskelig. Kim forteller hvordan de vegrer seg for å bli voksne, og det skisseres en felles opplevelse av å opponere mot de forventningene som de møter gjennom å være jenter, og mot å bli kvinner:

Ja, vi fyllde fjorton den våren och vi gömde oss i växthuset för att slippa bli vuxna. (...) Vi visste vad som väntade: en morgon skulle vi helt enkelt stiga upp ur sängen och veta att barnlekarna måste överges. Vi skulle se oss omkring, se hur andra gjorde och sedan göra efter. Lära oss dricka, röka, kyssas. Lära oss tolerera att pojkarna tog på oss med sina händer. Det enda vi skulle behöva göra var att gå rakt fram, sätta ena foten framför den andra tills ankelmusklerna hårdnat tillräckligt för att inte stukas i de tunna klackarna.

Vi ville inte, Bella, Momo och jag.

Vi vägrade! (Schiefauer, 2011, s. 18)

Jentene vegrer seg for den kvinnerollen de er på vei mot, og det kommer tydelig frem at de opplever rollen som forutbestemt. Kim forteller at de blir nødt til å se rundt seg og gjøre som andre kvinner for å passe inn, og det beskrives dermed hvordan det å gjøre kvinne innebærer å sitere etablerte normer knyttet til «kvinnelighet». Når Kim forteller at de nekter å oppfylle disse kravene, kommer det tydelig frem at de anser kvinnerollen som begrensende, og med strenge rammer for hva man kan gjøre og ikke.

Selv om karakterene Bella og Momo kan forstås som mer «riktige» jenter, og det dermed skapes å skape et skille mellom riktig og feil måte å gjøre jente på, kan det også tenkes at forskjellene dem imellom bidrar til å vise hvordan jenterollen kan oppleves som vanskelig og begrensende

for alle – og dermed, hvor begrensede normer og diskurser knyttet til kjønn kan oppleves. Også Bella og Momo, som i større grad enn Kim siterer etablerte normer knytt til det å være jenter og kvinner, ser ut til å føle på at det er noe problematisk med den forutbestemte jenterollen. På denne måten settes søkelyset på at kjønn er noe vi gjør i samsvar med etablerte normer, og hvor vanskelig og begrensende dette kan føles.

Sammen med venninnene føler Kim seg som en del av et fellesskap, og i Bellas drivhus er de frie fra omverdenen og dens forventninger og normer:

Vi levde mitt i allt detta sprakande och det fick mig att glömma att jag var Kim, att jag hade en kropp som växte och sprängande. Växthuset var en frizon, ett rum att gå till där andra lagar gällde. Skoldagarna och korridorerna och mina förälders hus, allt försvann när jag gick in genom glasdörren. (Schiefaue, 2011, s. 17)

Jentene er midt i en forvandling fra å være jenter til å bli kvinner, og det er fellesskapet mellom dem som gir Kim en mulighet til å slippe å tenke på dette for en stund. Drivhuset fungerer som et fristed for jentene, og vi ser hvordan Kim forteller at det er en «frizon» som får hen til å glemme den forvandlingen hen er midt i. Drivhuset kan forstås som en metafor for den veksten og forvandlingen som skjer i puberteten, og vi kan se den utviklingen som skjer i puberteten i sammenheng med måten planter vokser på. På samme måte som drivhuset bidrar til å beskytte plantene for uværet utenfor, kan drivhuset også forstås som en beskyttelse for jentene. Kim, Bella og Momo oppholder seg i drivhuset for å slippe fri fra og skjerme seg fra omverdenen. Sammenhengen mellom jentene og naturen og planter er en metafor som vi også finner videre i boka, og som vi skal se nærmere på i sammenheng med den magiske blomsten.

En dag mottar Kim, Bella og Momo en mystisk spire i posten. Bella planter denne spiren, og i løpet av rask tid har spiren utviklet seg til en blomst:

Hon stod som en drottning under glastaket. Hennes huvud var stort, trumpetformat. Det såg tungt och fuktfullt ut men det hängde inte ner mot stjärken, det satt stadigt i sitt fäste och verkade blicka upp mot natthimlen. Jag tänkte på törst och längtan och öppna munnar när jag såg in i hennes ansikte; avlånga, mörkt violetta bladtungor kring det känsliga gulvita långt därinne. Genom mitt huvud for skolsköterskans röst om hur könshåren växer fram i puberteten för att skydda det nyutvecklade könsorganet. (Schiefaue, 2011, s. 29)

I likhet med den endringen som skjer hos jentene, utvikler blomsten seg i et raskt tempo. Vi ser at Kim forbinder blomsten med det de har lært om puberteten på skolen, og på denne måten kan

vi se at det reetableres en sammenheng mellom planter, naturen og puberteten. Kim føler seg skyldig når hen tenker på «sånne» ting når hen er i nærhet av blomsten: «Jag ruskade på huvudet för att få bort den där rösten. Det kändes fult att tänka sådant i närheten av henne.» (Schiefauer, 2011, s. 29). I nærheten av blomsten blir Kim var på tankene sine, og hen forholder seg til blomsten med omsorg og forsiktighet. Jentene fascineres av blomsten, og de tilegner den menneskelige egenskaper. De omtaler blomsten som «hon», og Kim uttrykker bekymring når Bella stikker i blomsten for å undersøke den:

Jag såg på när hom förde in skapellen i hennes huvd, karvade loss en av pistillerna och lade den på en liten glasbricka. Blomman svajade til och jag kände en ilning i magen. – Hon tycker inte om det, Bella. Hon vill att du skal sluta. (Schiefauer, 2011, s. 38)

Den omsorgen som vi tidligere har sett hos Bella, ser vi nå også hos Kim. Vi kan dermed se at det skjer en forskyvning i Kims kjønnsuttrykk, når hen også siterer det normative kjønnsidealet for kvinner som vi tidligere har sett på i sammenheng med Bella. Når Kim forholder seg til blomsten med varsomhet og omhu, finner vi også en sammenheng mellom blomsten som sårbar og skjør, og Kims identitet og selvfølelse som sårbar og skjør. Dette kan kanskje fortelle oss at Kim kjenner på en forståelse for blomsten, og at hen identifiserer seg med den.

Denne natur-metaforikken finner vi også i sommerfugl-motivet i boka. Etter at jentene har blitt enige om å arrangere en maskerade for første gang, drømmer Kim om sommerfugler (s. 46). Sommerfugler er et ledemotiv i boka (s. 48, 187), noe som i likhet med drivhuset og den magiske blomsten kan forstås som en natur-metaforikk for puberteten og jenterollen. Vi kan også trekke tråder mellom Kims følelse av å være fanget i jentekroppen til puppestadiet hos sommerfuglen. Sommerfuglen er ofte brukt som et symbol for forvandling eller gjenfødelse (Bruguière et al., 2018, s. 117), og dette kan forstås på flere måter i forbindelse med Kim. For det første kan sommerfuglen forstås som et symbol for at er hen på vei til å bli en annen, både i den forstand at hen er i puberteten, og i den forstand at det antydes at Kim ønsker seg en annen kropp enn jentekroppen. For det andre kan sommerfugl-motivet forstås som et frampek mot forvandlingen som skjer når jentene forvandles til gutter. Vi kan trekke tråder mellom den metamorfosen jentene gjennomgår når de forvandles til gutter, og den metamorfosen som skjer når sommerfuglen går fra puppestadiet til sommerfuglstadiet. Samlet sett kan disse metaforene også skape et bilde av identitet og kjønn som ustabile størrelser, og er med på å etablere en forståelse av kjønn som noe i endring og forvandling.

3.8 Maskeraden

Kim, Bella og Momo går sammen om å arrangere maskerader tre ganger i boka (s. 31, 47, 185). Her kler de seg ut som ulike mannlige karakterer og dyr, og har på seg kostymer som Momo har sydd. På skolen har de blitt kalt «fulflickor» av guttene, og vi har tidligere sett hvordan Kim har et lavt selvbilde. I maskeraden endres dette, og vi ser hvordan Kim føler seg vakker. Det skildres en følelse av eufori når jentene har kledd seg ut:

Vi gick mot växthuset och det dignande bordet, vi gick över sten och gräs och hela tiden var där liksom en ton i luften, en skir, lysande ton som sjöng oss framåt, som tömde oss på våra gamla jag för varje steg vi tog.

Vi var så vackra.

Vi var så vackra! (Schiefauer, 2011, s. 35).

I maskeraden får jentene muligheten til å prøve ut andre roller enn de jenterollene de ellers opplever som begrensende og med mangel på handlingsfrihet. Litteraturforskeren Maria Österlund (2005, s. 127) forklarer i boka *Förklädda flickor* hvordan forkledningsmotivet i barne- og ungdomslitteraturen ofte presenterer en flukt fra en begrensende jenterolle, og at det kan være et uttrykk for eksperimentering med kjønnsstilhørighet. Dette kan også å være tilfellet for Kim, da hen i maskeraden får en mulighet til å utforske sin kjønnsidentitet gjennom å kle seg ut som mannlige karakterer. Kims ønske om å være en annen, om å tre ut av sin egen kropp slik hen gjør i drømmen sin, blir oppfylt for en stund: «Det fanns något lockande i själva ordet, *maskerad*, det klingade främmande och färgsprakande. En ny spegelbild, en dräkt, en mask att klistra över Kim den tysta råtthåriga fnasiga, Kim den allvarliga bleka bräckliga» (Schiefauer, 2011, s. 27). Det finnes altså her en kontrast mellom Kims bleke og sårbare jenteliv – og det fargerike og forlokkende ved maskeraden. Kim, Bella og Momo får prøve ut rollen som gutter for en stund, og maskeraden fungerer på dette viset som en slags utprøvingsarena for den faktiske forvandlingen som finner sted senere i fortellingen.

Som et litterært motiv kjennetegnes maskeraden blant annet ved å snu opp ned på og undergrave etablerte hierarkier. Kreuiter (2007, s. 22) skriver i doktorgradsavhandlingen *Morphing moonlight: Gender, masks and carnival mayhem* om maskerademotivet: «Here hierarchies were subverted or inverted, fools became kings, bishops, masters or lords and all official authority was overturned and transgressed.». Maskeraden i *Pojkarna* kan også sies å ha denne funksjonen, da den snur opp ned på de makthierarkiene som blir etablert mellom jenter og gutter

ellers i boka. Når de kler seg ut i maskeraden får de en mulighet til å unnsnippe dette hierarkiet, og de føler seg mektige. I den andre maskeraden er Kim er kledd ut som tigreren Shere Khan, en karakter som vi kjenner fra *Jungelboken* (Kipling, 1894). Når Kim ser seg i speilet, beskrives det hvordan han beveger seg som en konge:

I spegeln stod en skimrande Shere Khan. Han såg stint på mig, ögonen var glödande gula och ansiktet mörkt och hotfullt. Den vida kappan och huvan dolde mitt vanliga rörelsemönster och när jag rörde mig rörde han sig också, men inte som en flicka med ryggen full av finnar och kroppen full av oro. Han rörde sig som en konung och vi var en och samma, han och jag. (Schiefauer, 2011, s. 47)

Kim har tidligere i boka blitt fremstilt som en sårbar og sørgelig jente som ikke tørr å stå opp mot guttene på skolen; i maskeraden føler hen seg mektig. Gjennom utkledning og lek får jentene for en stund slippe fri fra de begrensende jenterollene sine, og følelsen av maktesløshet blir erstattet en følelse av mektighet. At maskeraden skal være fritt for jente- og kvinnelivets forventninger er også noe de selv gjør et nummer ut av: «Medan Momo måtte våra kroppar hade vi bestämt att ingen skulle föreställa någon som redan fanns. Då skulle ju allting redan vara bestämt: replikerna skulle redan finnas, rörelserna, minerna, attityderna, det skulle inte bli som vi ville.» (Schiefauer, 2011, s. 32). Når jentene blir enige om at ingenting skal være bestemt på forhånd, tydeliggjøres det at kjønn er noe vi gjør i samsvar med etablerte normer, og at kjønn skapes gjennom språklige og kroppslige handlinger. Det å være jente og kvinne innebærer at slike handlinger er bestemt på forhånd, og det kan tenkes at det er behovet for å unnsnippe dette som kommer til uttrykk i maskeraden.

I maskeraden kler jentene seg ut som menn, noe som innebærer en midlertidig endring i kjønnsuttrykk. Vi kan da forstå den utkledningen som finner steg i maskeraden som en form for drag. Når Kim, Bella og Momo opptrer og kler seg ut som mannlige karakterer, ser vi hvordan de konstruerer karakterene sine gjennom ulike handlinger, og det blir tydeliggjort hvordan disse handlingene ikke skjer som et resultat av en indre sannhet. Vi kan finne likheter mellom drag og maskerade, da de begge på parodisk og satirisk vis etterligner kjønn, og med det setter spørsmålsteget ved ideen om en iboende essens i oss som utgangspunkt for våre kjønnsuttrykk. I boka *Masquerade and identities*, skriver Efrat Tsëelon (2001, s. 2) om maskeradens undergravende karakter:

There is a wider issue beyond gender categories that is addressed by cross-dressing, indeed any masquerade or the carnivalesque [...] This is the issue of problematising categories of essential identity in general, not just gender identity. Masking is the tool for deconstructing those categories of identity.⁸

I likhet med hvordan Butler trekker frem drag som et eksempel på hvordan noe kan ha en subversiv kraft – kan maskeraden fungere på samme vis. Når jentene i maskeraden etterligner kjønn på parodisk vis, kommer det til syne hvordan all gjøring av kjønn er en form for etterligning. Tseëlon (2003, s. 9-10) forklarer hvordan «Masking is an extension of the notion of a performance. Like performance it evokes an idea of an authentic identity (‘behind the mask’ or ‘behind the performance’) only to dismantle the illusion of such identity.» Gjennom utkledningen blir illusjonen om en iboende essens, og forestillingen om en original dermed latterliggjort.

The loss of the sense of ‘the normal’, however, can be its own occasion for laughter, especially when ‘the normal’, ‘the original’ is revealed to be a copy, and an inevitably failed one, an ideal that no one *can* embody. In this sense, laughter emerges in the realization that all along the original was derived. (Butler, 1999, s. 176).

Spesielt en av karakterene i jentenes maskerade er med på å forsterke det tvetydige, satiriske og parodiske ved maskeraden. I den første maskeraden er Bella kledd ut som Pierrot, den triste klovnen fra den klassiske pantomimen og Commedia Dell’arte (Kreuter, 2007, s. 41-43). Kreuter (2007, s. 6) påpeker at Pierrot har blitt portrettert som en androgyn karakter, og kan sies å være en figur som gjør skillet mellom mann og kvinne uklart. Dette uklare skillet finner vi også hos Kim, og vi kan tenke oss at Pierrot bidrar til å tydeliggjøre hvordan (spesielt) Kim gjør kjønn på en utforskende, parodierende og søkende måte. Pierrots tilknytning til pantomimen gjør at vi kan forstå han som en metafor for hvordan også kjønn er en slags mimelek av omgivelsene våre. Vi har tidligere sett hvordan Kim påpeker at kvinnerollen innebærer en form for herming: «Vi skulle se oss omkring, se hur andra gjorde och sedan göra efter.» (Schiefauer, 2011, s. 18). På samme måte som Pierrot hermer etter omgivelsene sine, innebærer kjønn å gjøre kjønnets sitt i samsvar med rådende normer. Dette er også noe vi også ser når jentene videre forvandles til gutter, og de er nødt til å oppføre seg som andre gutter rundt dem.

⁸ Både Kreuter og Tseëlon bygger i sine tekster på den russiske litteraturteoretikeren og språkfilosofen Mikhail Bakhtin, og hans karnevalsteori slik den er presentert i blant annet *Rabelais and his world* (1984)

3.9 De voksne som et talerør for det normative

Selv om maskeraden er ment som et fristed og en virkelighetsflukt for Kim, Bella og Momo, er det tydelig at jentenes foreldre synes at slike utkleddningsleker barnslige. Når Kim forteller foreldrene sin om maskeraden, blir de forbløffet:

de blev lite förvånade när jag berättade vad vi skulle göra. Min mamma nickade när jag frågade, men jag såg att hennes blick gled lite bekymrat över mina nyutslagna kvinnoformer, över mitt ansikte som fått ett annat uttryck under de senaste månaderna. När hon trodde att jag inte hörde pratade hon lågmält med pappa om det, påpekade försiktigt att vi kanske började bli lite för stora för sådant där, att det borde vara dags att lämna de där barnsliga utkleddningslekarna bakom sig snart. Men pappa bara skrockade. 'Var du glad så länge hon föredrar barnsliga lekar', sade han, 'tids nog blir det värre.' (Schiefauer, 2011, s. 31)

Kims mor reagerer med bekymring, og uttrykker at utkleddningsleker er noe som hører barndommen til. Hennes bekymring kan da forstås som en reaksjon på at Kim spiller ut kjønnet sitt på feil måte, fordi slike barnslige leker ikke er noe en ung jente burde drive med. I moren sine øyne kan Kims handling da forstås som en feilsitering. Når moren ser bekymret over kvinneformene til Kim, kan vi se det i sammenheng med at samfunnets forventninger endrer seg i takt med den biologiske forandringen som skjer i puberteten. Feilsiteringen ligger at i at maskeradeleker ikke hører «kvinnelighet» til. Kims mor kan da tenkes å bidra til konstruksjonen av Kim som en «feil» eller «unormal» jente, og foreldrene kan dermed sies å fungere som talerør for det heteronormative samfunnet, da de også stiller krav til hvordan Kim utspiller sitt kjønn. Dette har vi også sett på tidligere, hvor gymlæreren på skolen ikke reagerer på guttenes kommentarer og seksuelle trakassering.

Når Kims far sier at ting vil bli verre, kan vi forstå dette som et frampek. Når Kim videre i boka forvandles til en gutt, skal vi se at disse «utkleddningslekene» tar en alvorlig vending, og innebærer vold og kriminalitet. Vi skal også merke oss at foreldrene reagerer på ulike måter – Kims mor reagerer med bekymring, og faren forholder seg mer rasjonelt. Disse reaksjonene samsvarer med tradisjonelle syn på de ulike kjønnsrollene, hvor kvinner er forventet å i større grad la seg styre av følelser, mens menn er forventet å være logiske og rasjonelle. Slik kan vi se at det heteronormative som er knytt til de voksne i boka forsterkes.

Også Momos mor, og hennes reaksjon og blick på maskeradekostymene, er med på å tydeliggjøre hvordan de voksne ser ned på jentenes utkleddningsleker:

Jag tänkte ett ögonblick att det var barnsligt att drömma om sådant när man skulle fylla fjorton och bilden av Momos mamma dök med sina stora flinka händer och sin skarpsyn och när hon tog i materialen var det som om jag också fick vuxenögon att se med för jag såg att tygbitarna var skeva, att pansaret var kartongbitar målade med silverfärg och att de satt ihop med gummisnoddar. Jag hatade henne då. Jag ville visa tänderna och morra åt henne att hon inte fick vara där, att hon förstörde alltihop. (Schiefaue, 2011, s. 33)

Når Kim beskriver at hen får «vuxenögon», kan vi forstå det slik at det ikke er plass for fantasi og lek i de voksne sine verden, og at denne lekingen er barnslig – en feilsitering – i deres øyne. Dette tydeliggjør det normative som er knytt til foreldrene, og viser hvordan det å bli voksen bærer med seg strengere rammer og krav. Dette kan også forklare hvorfor jentene tviholder på det barnslige og kjønnsoverskridende i maskeradelekene, da det for en stund bidrar til å unngå disse kravene.

Både de voksne i boka, og det som skjer med jentene på skolen, kan altså tenkes å være knyttet til det heteronormative. Vi kan også se at natten fungerer som et meningsbærende motiv for det som avviker fra det normative. Da det som skjer om natten i romanen tematiserer det som avviker fra det «normale» eller heteronormative samfunnet. Det er om natten Kim utforsker guttelivet, og er med på kriminelle og ulovlige handlinger. Natten er knyttet til drømmer, fantasi, det ulovlige og farlige – alt som er på utsiden av det «vanlige» og «normale» samfunnet. Vi skal også merke oss at i den norske oversettelsen⁹ av *Pojkarna*, er «fjåril» oversatt til «nattsvermer». Den norske tolkningen bidrar til å styrke natten som meningsbærende motiv (og kan dessuten fungere som et godt eksempel på hvordan ny mening kan oppstå i nye sammenhenger). Vi kan også finne en sammenheng mellom hvordan jentenes gutteliv foregår på natten, og måten nattsvermere flyr på natten. Når Kim forvandles til gutt, føler hen seg fri.

3.10 Metamorfofen

Mens maskeradelekene byr på en midlertidig flukt fra begrensende jenteroller gjennom fantasi og utkledding, innebærer den magiske metamorfofen et faktisk skifte av kropper for Kim, Bella og Momo. Det behovet Kim har uttrykt for å tre ut av kroppen sin blir her endelig oppfylt. Selve metamorfofen skjer etter jentenes andre maskerade, når de bestemmer seg for å drikke av den magiske blomstens nektar. Etter å ha drukket av nektaren skjer det umulige; Jentene blir på magisk vis forvandlet til gutter, og de løper inn for å se seg i speilet:

⁹ På norsk er boka oversatt til *Guttene*, og er oversatt av Line Almhjell.

Vi stod där alla tre, nakna, i ett radhussovrums med rökfärgade spegeldörrar. Våra bröst var försvunna och höfternas rundningar hade raknat, axlar och armar hade fått annorlunda senor och muskler som syntes under huden. Våra halsar och nackar var bredare och mitt i halsen satt ett adamsäpple stort som ett moget plommon. Jag svalde och kände hur det låg som ett stopp i strupen, ett flöte som guppade och tyngde. Våra magar var insjunkna, underhudsfettet var borta, och mellan våra ben fanns inte längre någon skåra. Behåringen var kvar, gles och skör så att det smärtade när man strök håren åt fel håll, och under den lilla busken, mellan låren, fanns en penis. Mjuk hud täckte ollonet och under hängde en skrynklig skinnpåse med två ovala stenar i. (Schiefauer, 2011, s. 51)

Det skjer her altså en kroppslig forvandling. Jentekroppene forvandles til guttekropper, mens personlighetene forblir de samme. Likevel skal vi videre se hvordan denne forvandlingen av jentenes ytre også nødvendigvis innebærer at det stilles andre krav til hvordan de oppfører seg. Fordi kroppen fungerer som en identitetsmarkør, og signaliserer hvilket kjønn man er, forventes det en gjøring av kjønn som «samsvarer» med kroppen.

Maria Lassén-Seger (2006, s. 5) har undersøkt metamorfosemotivet i barne- og ungdomslitteraturen i doktorgradsavhandlingen *Adventures into otherness*, og peker på at selv om cross-dressing er et mye brukt motiv, er metamorfoser som innebærer et skifte av kjønn sjeldnere. Lassén-Seger forteller videre at litterære metamorfoser generelt alltid innebærer et spørsmål om hva det vil si å være menneske. Når litterære karakterer blir forvandlet til noe eller noen andre, tillater det dem å oppleve livet fra et nytt synspunkt. (Lassén-Seger, 2006, s. 1-2). Dette gjelder også for *Pojkarna*, selv om det her i større grad stilles spørsmål ved hva det vil si å være et *kjønn* menneske. Etter den første metamorfosen kommer det tydelig til syne hvordan kjønnsforvandlingen har gitt jentene et nytt perspektiv: «I spegeln såg tre välbekanta flickansikten tillbaka på oss, men de hade nya ögon.» (Schiefauer, 2011, s. 59).

For Kim innebærer forvandlingen noe positivt, og hen trives – til å begynne med – bedre i guttekroppen enn i jentekroppen:

Inuti spegeln stod en pojke och han såg tillbaka.

Under Momos masker fanns alltid mitt eget ansikte. Det var mina flickögon som tittade ut genom hålen i gipset. Det var min flickkropp, långt därinne under tyg och sömmar, som fick spegelbilden att röra sig. Men pojken i spegeln hade ingen dräkt att ta av. Huden var min hud men ändå en annan. Jag strök med fingrarna över armen och handryggen, undersökte knogarna, de grova fingerlederna, naglarnas halvmånar. Det fanns inget överflödigt skinn, inga tygsjok som krovade sig och avslöjade sig som något man trätt på, trätt över. Mitt nya skinn satt som ett skinn ska sitta. Det spände perfekt över mina pojkhänder och jag knöt dem och öppnade dem, vände dem och synade dem, smekte med dem över den mjuka magen. (Schiefauer, 2011, s. 71)

Mens Kims jentekropp beskrives som en «gummidrkt som klubbade och kliade» (Schiefauer, 2011, s. 17), sitter Kims guttekropp som den skal. Det er tydelig at Kim føler seg mer komfortabel i guttekroppen, og vi kan undres over om det er fordi den bedre samsvarer med hens kjønnsidentitet, eller om det uttrykker en lettelse over å slippe ut av jentekroppen og dens sosiale betingelser. I motsetning til utkledningen i maskeraden, finnes det nå ikke noen drakt å ta av, det er ikke lengre noen «flickkropp» langt der inne. Likevel, når Butler peker på at også kropp er sosialt bestemt, kan vi undre oss om ikke forvandlingen til gutter også kan forstås som en slags «forkledning» eller et «kostyme», i den forstand at det ikke er mulig å forstå en kropp uten de sosiale betingelsene som nettopp konstituerer den. Det kan da tenkes at Kim opplever at guttekroppen passer bedre fordi den samsvarer bedre med hens identitet, og at følelsen av samsvar er et resultat av kroppens sosiale markører. Da kan vi undre oss om det ikke er slik at alle kropper fungerer som et slags kostyme, hvis kroppen i likhet med et kostyme fungerer som en identitetsmarkør. Om en kvinnekropp sender signaler om en feminin personlighet eller essens, er det ikke da slik at kvinnekroppen også kan sies å fungere som et kostyme?

3.11 Jentene som gutter – forholdet mellom indre og ytre

Når jentene forvandles til gutter oppleves guttekroppen som udødelig: «som en superhjltedrkt som tillt mig att göra omjliga saker.», forteller Kim (Schiefauer, 2011, s. 108). Gjennom å forvandles til gutter, føler jentene på større handlingsfrihet. De opplever også en endring i andres blick, og en endring i hvordan andre gutter oppfører seg mot dem:

Vi mtte pojkar. Vra blickar mtte deras en brøkdels sekund och sedan såg de liksom förbi, vid sidan av våra gon. Det var underligt. Inga hala glidande blickar, inget begår, inga flinande munnar, ingenting som smet in under huden och bet sig fast. Bara en glasartad, fjrrskdande blick som varken såg eller såg bort. (Schiefauer, 2011, s. 53-54)

Selv om vi har sett på at forvandlingen kun innebærer en endring i jentenes kropper, og ikke i personlighetene deres, fører også denne forvandlingen med seg flere endringer. Dette kommer til syne gjennom at guttene rundt dem ser annerledes på dem, og det er tydelig denne endringen er et resultat av at jentene nå har blitt forvandlet gutter. Guttekroppen bærer med seg en følelse av frihet, og med disse kroppene unnslipper Kim, Bella og Momo andre gutters ubehagelige blick mot kroppene sine.

Selv om guttekroppen gjør at jentene slipper unna andre gutters ubehagelige blikk og kommentarer, er jentene også nødt til å oppføre seg som gutter for å passe inn. De er nødt til å overbevise de andre guttene om at de selv er gutter. Her kommer tanken om kjønn som performativt tydelig til syne, da det er deres handlinger, ytringer og kroppsspråk som avgjør om de blir godkjent som en del av guttegjengene eller ikke. Vi ser hvordan jentene får innpass som gutter gjennom å sitere og repetere ytringer og handlinger de har sett og hørt fra andre gutter. Momo gjør gutterollen sin gjennom å etterligne det som er etablert som bestemte måter å gjøre gutt på:

Momo sade med sin pojkröst att det var så djävla skönt att plagget var slut och det var en sådan uppenbart konstruerad pojkreplik att vi brast i skratt alla tre och våra skratt fick luft under vingarna, blandade sig med de andra. (Schiefauer, 2011, s. 66)

Kim, Bella og Momo klarer etter hvert å overbevise andre guttene om at de selv er gutter, selv om de ikke har erfaring med å spille ut en maskulin kjønnsstereotyp. På denne måten illustreres det hva som egentlig kreves for å spille ut kjønn på en overbevisende måte. Det dreier seg altså ikke om en gjøring som springer ut fra en indre sannhet, men heller om repetering og resitering av etablerte kjønnsnormer – som skaper en *illusjon* av en stabil indre sannhet.

Metamorfosen kan også åpne for refleksjon rundt forholdet mellom indre og ytre. Vi har sett at det kun er en ytre forvandling som skjer, mens jentenes indre, eller deres personligheter, forblir de samme. I likhet med maskeraden, kan forvandlingen fra jenter til gutter forstås som en form for drag fordi jentene for en stund endrer sitt kroppslige kjønnsuttrykk. Likevel handler det her ikke om en forkledning slik som i maskeraden og dragshowet, men en faktisk fysisk forvandling. Om vi likevel velger å se på guttekroppene som en form for forkledning, vil vi da kunne si at jentene fortsatt *egentlig* er jenter? Kan vi si at Kim, Bella og Momo egentlig er jenter, når de har guttekropper og opptrer som gutter? For vil ikke det være å anta at det ligger en slags indre sannhet eller essens i oss, som danner grunnlaget for hvordan kjønnnet vårt kommer til uttrykk? Er det kanskje heller slik at det er kroppen som legger grunnlaget for vår gjøren av kjønn, og at vår gjøren skaper effekten av en essens som følger med kroppen?

For å tydeliggjøre kan vi trekke tråder til Butlers tanker om drag. Hun forklarer hvordan drag setter spørsmålsteget ved den ekspressive modellen for kjønn: «drag fully subverts the distinction between inner and outer psychic space and effectively mocks both the expressive

model of gender and the notion of a true gender identity.» (Butler, 1999, s. 175). Også dette gjør seg gjeldende i *Pojkarna*, da metamorfosen åpner for å reflektere over forholdet mellom indre og ytre, og om det egentlig ligger noe «ekte» i noen av delene. Forvandlingen tydeliggjør på dette viset hvordan det ikke nødvendigvis er en indre sannhet som er årsaken til hvordan man gjør kjønn. Når jentene blir forvandlet til gutter, beholder de den samme personligheten. Det vil si, det er kun det ytre som endres. Likevel (som vi snart skal se nærmere på), skjer det også en endring i oppførsel og personlighet etter hvert, fordi de er nødt til å opptre som gutter for å passe inn. Da er det ikke snakk om er kjønnskjøring som et resultat av en indre sannhet, men en endring av «det indre» som følge av en endring av det ytre. Årsak-virkningsforholdet slik det er i en ekspressiv forklaring av kjønn blir her snudd på hodet, og det viser seg at det heller er kroppen som er årsaken til handlingene. Butler hevder videre at: «*In imitating gender, drag implicitly reveals the imitative structure of gender itself*» (Butler, 1999, s. 175). Også forvandlingen i *Pojkarna* kan sies å fremvise hvordan kjønn er en form for imitering, gjennom å avskrive myten om en «indre sannhet», og å tydeliggjøre at kjønn nettopp er performativt.

3.12 Kim som gutt – Tonys testing

I løpet av nettene som gutter, møter Kim, Bella og Momo på gutten Tony og hans venn Höken. Tony er ikledd grove støvler og skinnjakke, røyker sigaretter og har en muskuløs kropp med tatoveringer. Tony tar med Kim, Bella og Momo til guttenes område, en bunkers som ligger i et industriområde: «Till det vidsträckta industriområdet på andra sidan skogen och motorvägen, till den sista spillran stad innan staden tog slut.» (Schiefauer, 2011, s. 79). «I taket hängde ljusgröna stavar, ett fluorescerande, onaturligt ljus. Bergväggarna var knotiga.» (s. 81). Vi finner en tydelig kontrast mellom den settingen jentene befinner seg i ellers, omringet av blomster, planter og sommerfugler – og de røffe omgivelsene som guttene befinner seg i her. Det er Tony som er lederen i guttegjengene, og Kim beskriver han som en røverhøvding: «Ja, han satt som en rövarhövding i sin stol» (s. 81) Vi kan se at Tonys kjønnsidentitet konstrueres gjennom sitering av stereotypiske mannsideal. Höken kan også sies å bidra til en stereotypisk fremstilling av gutter i boka, men har ikke mange funksjoner eller egenskaper utover å komme med sexistiske kommentarer og følge etter Tony – og kan dermed kalles en *type*: «där Tony hade muskler hade Höken fett. Huden var solkigt blek, ögonen var grisögon, munnen standigt vriden till ett inställsamt flin.» (s. 79). Höken bidrar dermed også til konstruksjonen av stereotypisk «guttehet» i boka.

For å få være med i Tonys guttegjeng er jentene nødt til å røyke hasj og drikke øl. For Kim blir det ekstra viktig å få innpass som gutt, og hen forelsker seg etter hvert i Tony. Sammen begår de ran, driver med våpen og kjører stjalne biler. Kim opplever stadig å bli satt på prøve av Tony, og det å bli godtatt av han viser seg å spille en viktig rolle for Kim sin utforskning av gutterollen:

Hans blick sade att jag var *duglig*, att jag hade vad han krävde. Ja, Tony testade mig och fann att jag dög. Det var aldrig beundran, aldrig vänskaplighet, bara detta enda: att jag klarat provet han förberett åt mig. Jag hade hållit måttet och han kunde tänka sig att pröva mig igen, för det roade honom att testa mina gränser. (Schiefauer, 2011, s. 88-89)

Vi kan lese Tonys testing som en allegori for kravene som stilles til gutter, at det innebærer en evig streben om å oppfylle det som forventes av gutterollen. Det blir altså tydelig her at det ikke er nok at Kim har en guttekropp, hen er også nødt til å opptre «godt nok» som gutt.

Kims opplevelse av å bli testet illustrerer hvordan kjønn konstrueres gjennom repetering og sitering, og at disse siteringene må være godkjente måter å gjøre jente eller gutt på. Dette blir spesielt tydelig når Kim gjør gutt gjennom å etterligne Tonys (og andre gutters) handlinger og væremåter – og etter hvert tankesett. Et tydelig eksempel på dette finner vi når Kim og Tony en kveld bader i en elv: «Han slog armarna om min midja och drog, gled uppåt med sin hud intill min hud, tryckte ner mig under ytan, höll mig nere.» (Schiefauer, 2011, s. 119). Selv om Kim er redd for å dø når Tony nesten drukner hen, gjør hen likevel det samme mot Tony kort tid etterpå: «Jag tryckte ner honom under ytan, gjorde som han gjort: klättrade på hans kropp tills jag var över honom» (s. 120). Vi kan da forstå Kims handling som en sitering av Tonys handling. Og vi ser nå at det er farlige og kriminelle handlinger som er med på å konstruere Kim som gutt. Samtidig kan det også tenkes at Kim opplever at hen ikke har noe valg. Handlingene hans kan i så måte forstås som en form for tvangsmessig sitering – i likhet med hvordan Tonys testing kan ses på som tvang.

Samtidig er det relevant å stille spørsmål ved om Tony virkelig er så opptatt av å teste Kim i så stor grad som hen selv opplever det, eller om det er Kims ønske om å passe inn og føle på tilhørighet som gjør at hen oppfatter det slik. Vi skal også merke oss at det ligger en tvetydighet i at Kim er såpass opptatt av å bli godtatt av Tony, når han kan sies å oppføre seg likt de guttene

fra skolen som Kim tidligere har uttrykt at hen hater. Når Kim stadig er nødt til å bevise seg for Tony, ender også Kim opp med å gjøre gutt på lignende vis, og ender selv opp med å oppfylle maskuline kjønnsstereotyper. Dette kan kanskje fortelle oss noe om Kims behov for tilhørighet og fellesskap, og at det står så sterkt at hen ikke ser Tony for hvem han egentlig er, og heller ikke ser hvem hen selv blir. For å unnsnippe jenterollen som Kim opplever som begrensende – og dermed også unnsnippe guttenes blikk – er hen nødt til å selv bli gutt, med de begrensningene som tross alt viser seg å ligge i den rollen også.

3.13 Skifte i fellesskapet

I begynnelsen er gutteforvandlingen en slags felles lek for jentene. Momo forklarer det slik: «Vi är de tre Musketörerna [...] Vi är Spioner på Uppdrag i Fiendens läger» (Schiefauer, 2011, s. 77). Etter hvert som guttelivet blir mer utfordrende, går Bella og Momo lei, mens Kim fortsetter å ta av blomstens nektar og drar ut som gutt alene. For Kim er det ikke bare en lek lengre, og guttelivet er ikke noe hen kan velge bort.

Jag var den första som smet ut till växthuset om kvällen och den som bad att vi skulle fortsätta en liten stund till när natten började övergå i gryning. Det var jag som styrde stegen mot parken, det var jag som svepte med blicken över gräsmattorna på jakt efter Tonys trubbiga silhuett, i hopp om att han skulle ta oss med igen. Ja, detta var min älsklingslek, men det dröjde inte länge innan jag blev ensam om den. Bella tröttnade först. (Schiefauer, 2011, s. 86)

Når Kim etter hvert ikke klarer å velge bort guttelivet – går det ut over jentefellesskapet. Vi kan se dette i sammenheng for kravet om et entydig og stabilt kjønn, da Kim føler at hen er nødt til å «bestemme seg», og blir nødt til å velge mellom guttelivet eller jentelivet. Kravet ser vi også videre når Kims gutteliv etter hvert går på bekostning av hens jenteliv. Vi ser da at det skjer et skifte i jentefellesskapet. Et eksempel på dette er når jentene går ut en kveld (som jenter) og Kim ser hvordan Momo oppfører seg rundt andre gutter:

Jag minns inte vad de talade om. Men jag minns Momos självklara skratt mot himlen, hur hon lät sin kropp mjukna och formas när pojkarna sneglade på den, hur hon log mot den blonde solbrände pojken som räckte henne cigaretten. Det rörde sig så underligt i mig när jag såg det. Äckel kände jag, och kanske avundsjuka.» (Schiefauer, 2011, s. 98)

Her finner vi et brudd i hvordan Kim forstår venninne sine, og seg selv. Mens hen tidligere har forklart at alle tre vegret seg for å «Lära oss tolerera att pojkarna tog på oss med sina händer» (s. 18), innser nå Kim at dette ikke er så problematisk for Momo som hen tidligere har trodd. Den følelsen av sjalusi som Kim føler på er også interessant, og det er utydelig hvorvidt det handler om misunnelse ovenfor Momo, og at hen føler seg komfortabel i jenterollen, om Kim

også ønsker å bli sett av gutter, eller om hen ønsker å selv være den som flørter med Momo. Vi kan kanskje forstå det slik at selv om de har en kollektiv forståelse av det sosiale konstruktet av kvinnelighet som problematisk og begrensende, så innser Kim her at det faktisk er umulig for hen å leve med og opp til denne rollen.

Den følelsen av fellesskap som Kim tidligere har følt på, og har funnet en trygghet i, ser vi at etter hvert svekkes. Dette tydeliggjøres videre når Kim en kveld får øye på Bella og Momo som sitter utenfor drivhuset og sminker seg:

Jag såg deras målade ansikten, den ööverstiglīga gränsen mellan dem och mig, och sorgen kom vällande. Lekarna, våra lekar, våra kroppar som en enhet tillsammans. Det var förlorat, jag hade av sagt mig det. Det värkte i mig, kroppen molade plötsligt efter gemenskapen där på andra sidan, men att bära ett sådant ansikte, att bli, att vara – den leken kunde jag aldrig leka. Jag kunde aldrig följa dem dit de var på väg. (Schiefauer, 2011, s. 130)

Her kan det virke som at Kim innser at selv om jentekroppen og dens sosiale betingelser er begrensende og vanskelig for alle tre, er den for Kim noe hen ikke kan leve med. Når Kim forteller at hen aldri kan følge dem dit de er på veg, kan dette forstås som at Kim ikke kan leve med den kvinnerollen som de snart er forventet å oppfylle. Likevel ser vi her at Kim kjenner på en sorg når hen blir mer distansert fra jentefellesskapet. Vi finner da en tvetydighet i at Kim ønsker å leve et gutteliv, samtidig som hen ønsker å være en del av jentefellesskapet. At dette oppleves som vanskelig å kombinere for Kim, kan vi se i sammenheng med kravet om et stabilt og enstydig kjønnsuttrykk. Det kan kanskje tenkes at Kim egentlig ha noe av begge livene, men at dette oppleves som umulig.

Når Kim etter hvert prioriterer guttelivet, går dette hardt ut over den magiske blomsten. Kim tar for mye av blomstens nektar, og blomsten begynner da etter hvert å visne. Bella og Momo prøver å stoppe Kim fra å ta mer av blomsten: «du får inte ta något. Hon måste vila» (Schiefauer, 2011, s. 97), men Kim velger likevel å trosse venninnene sine, og bryter seg inn i Bellas drivhus for å ta mer av blomstens nektar:

Lilla Bella. Hon trodde att tjock metall och grova lås var tillräckligt för att hålla mig utanför. Men den Kim hom känt, den flicka som varit hennes kamrat och kumpan i lekarna, var inte den Kim som girigt böjde sig över blommans huvud (Schiefauer, 2011, s. 117)

Her ser vi at det har skjedd en endring hos Kim. Når hen omtaler Bella som «Lilla Bella» kan det forstås som en slags hersketeknikk, noe som vekker assosiasjoner til det makthierarkiet

mellom jenter og gutter som vi tidligere har vært inne på. Det kan se ut som at Kim nå føler seg mektigere enn Bella og Momo, og vi kan forstå det slik at Kim også bidrar til å resitere dette makthierarkiet. Mens venninnene tidligere følte på et fellesskap og en felles maktesløshet og vegring mot kvinnerollen, har nå Kim vendt seg mot venninnene sine. Kim konstruerer altså sin rolle som gutt både gjennom å bevise seg for Tony, og gjennom å hevde seg over Bella og Momo. På dette viset blir det da tydelig at metamorfosen ikke bare handler om en ytre eller kroppslig endring, den innebærer også en endring i Kims oppførsel og mentalitet.

3.14 Kims avhengighet

Behovet for å passe inn og bli godtatt som gutt blir etter hvert altoppslukende for Kim. Å få innpass som gutt, og å bli godtatt av Tony kan vi se i sammenheng med hvordan kjønn etableres gjennom at andre gjenkjenner oss som et kjønnnet subjekt. Det kan se ut som at Kim etter hvert blir avhengig av denne følelsen av anerkjennelse. Følelsen av å bli godtatt ser ut til å avhenge av Tonys blick: «Tony tog sin blick ifrån mig och utan den började jag att falla sönder.» (Schiefauer, 2011, s. 134). Kim funderer også over hvorfor hans blick er så viktig for hen:

Varför älskade jag den där blicken? Vad fick mig att längta så blossande hett efter att den skulle falla på mig? Kanske för att ingen annan någonsin sett på mig så. Det sporrade mig. Jag visste att jag var tvungen att överträffa mig själv varje gång för att få ha honom kvar. Varje natt var en kamp mot min egen förmåga. Jag kom tillbaka med rivsår och hundbett och brännande lungor men aldrig, varken förr eller senare, var jag så kraftfull som då! (Schiefauer, 2011, s. 89)

Kims behov for å bli godtatt og anerkjent kan ses i sammenheng med hvordan Butler påpeker at den heteroseksuelle matrisen danner grunnlaget for hvilke identiteter som kan eksistere – og hvilke identiteter som er godtatte:

The cultural matrix through which gender identity has become intelligible requires that certain kinds of 'identities' cannot 'exist'—that is, those in which gender does not follow from sex and those in which the practices of desire do not 'follow' from either sex or gender. (Butler, 1999, s. 23-24)

For Kim spiller det kanskje en viktig rolle å bli sett og godtatt, nettopp fordi identiteten hens avhenger av at andre gjenkjenner hen som et kjønnnet subjekt – at andre ser hen. Kim kjenner endelig på å bli godkjent, og på å passe inn. At andre skal «se oss» innebærer altså at vi må gjøre kjønnnet vårt på en måte som samsvarer med heteronormative forventninger. Der vi tidligere har sett at Kims jenterolle blant annet skapes gjennom det vi har kalt feilsiteringer, kan vi nå se at måten hen konstruerer gutterollen sin på i større grad består av «riktige» siteringer. Disse riktige siteringene av å gjøre gutt, handler om å drikke øl, røyke hasj, og ellers den

røffheten som vi finner når hen og Tony sammen gjør kriminelle og risikofylte handlinger. Innenfor en heteronormativ forståelsesramme kan da Kim forstås som en mer «riktig» gutt, noe som fører til at hen blir godtatt og anerkjent av guttene rundt seg.

Denne avhengigheten av å bli godtatt kan vi også se i sammenheng med den magiske blomsten. Selv om Kim klarer å passe inn som gutt gjennom siteringer av heteronormative gutteidealer, er hen også avhengig av den magiske blomstens nektar for å passe inn og bli godkjent som gutt. Hen er også nødt til å drikke blomstens nektar for at jentekroppen skal forvandles til en guttekropp. Vi kan finne en sammenheng mellom hvordan blomsten har det, og hvordan Kim har det, og samtidig som Kim går gjennom en slags endring, gjør også blomsten det. Når det farlige og ulovlige guttelivet tar mer og mer plass for Kim, begynner blomsten etter hvert å visne. Bella forsøker å beskytte blomsten, og Kim opplever da en abstinensreaksjon. Uten blomstens nektar kan hen ikke forvandle seg til gutt eller oppleve Tonys anerkjennende blikk. Til slutt klarer hen ikke å la være, og tar av blomstens nektar:

Förlåt mig, förlåt mig detta men jag kan inte leva annars. Jag kunde knappt vänta tills nektarsäcken tömts på sitt innehåll. Jag stoppade hela fingret i munnen men det räckte inte. Hela kroppen skrek efter mer. Jag stack håll på en säck till och sedan ännu en, sög glupsk i mig av det söta tills jag kände den välbekanta stöten genom kroppen. (Schiefauer, 2011, s. 142)

Blomsten er hunkjønnet, og når Kim tar for mye av dens nektar, blir den stadig svakere. Vi kan da forstå det slik at Kim sitt behov for å leve opp til gutterollen går på bekostning av blomsten, men også på bekostning av jentelivet og jentefellesskapet. Etter hvert blir det vanskelig for Kim å kombinere gutte- og jenterollen, og Bella uttrykker en bekymring for Kim: «Du skrämmer mig, Kim. Du är på väg att bli, jag vet inte, något halvt, något trasigt. Du går sönder, han gör sönder dig. *Du* gör sönder dig, vi går sönder alla tre om du inte slutar nu.» (Schiefauer, 2011, s. 137). Bellas bekymring tydeliggjør hvordan Kims gutteliv går på bekostning av Kims jenteliv, og jentefellesskapet. Det kan også forstås som et frampek mot det som skjer videre, når Kims gutteliv tar en alvorlig vending.

3.15 Guttelivets strenge rammer

Vi har til nå sett at konstruksjonen av gutter i *Pojkarna* i stor grad dreier seg om sitering og repetering av stereotypiske mannsidealer. Selv om det kan sies å være problematisk at boka opererer med et såpass stereotypisk bilde av gutter, skal vi nå se at det også tenkes at denne

fremstillingen har en funksjon. Når jentene først forvandles til gutter, kjenner jentene på en følelse av frihet. De opplever guttekroppen som en superheltdrakt. Denne følelsen av handlingsfrihet forsvinner etter hvert, og vi ser at også det å være gutt kan oppleves som begrensende.

Vi har tidligere sett hvordan Tony i stor grad samsvarer med stereotypiske mannsideal. Han skisseres som en gutt med flere trekk som kan sies å være «typisk» maskuline, og er opptatt av å fremvise maskulinitet og røffhet. Selv om flere hendelser i boka peker mot at Tonys seksuelle interesser rettes mot jenter, er det også en hendelse som tyder på at han er tiltrukket av Kim som gutt:

Tony låg ovanpå mig, hans tunga kropp hävdes i häftiga andetag. Hans ben på varsin sida om mina, hans händer låsta kring mina handleder och hans hårda kuk mot mitt lår. Tony var en tryckande tyngd över min kropp, han höll fast mig mot mossan. Jag såg förvåningen i hans ögon. [...] Tony for upp som om han bränt sig, fumlade med luvtröjan som vridit sig kring bröstkorgen. I hans ansikte lyste en underlig skräck. Han frustade till som ett djur innan han fortsatte att springa. Långa steg tog han, lät armarna löpa med i full kraft, som om han ville springa ifrån sig själv. (Schiefauer, 2011, s. 131–133)

Etter denne hendelsen tar Tony tydelig avstand fra Kim. Da homofili innenfor en heteronormativ forståelsesramme er forbundet med femininitet, kan vi forstå Tonys handlinger i ettertid som et forsøk på å reetablere maskuliniteten sin. En stund etter hendelsen i utdraget ovenfor voldtar Tony en jente foran Kim (s. 155-156). Tonys handling kan da ses som et forsøk på å dekke over det feminine som er forbundet med mannlig homofili. Det kan tenkes at Tony kompensere for hans «feminine» handlinger gjennom sex og erobring, og gjennom å fremvise en makt som er tradisjonelt forbundet med maskulinitet. Handlingen hans kan dermed forstås som en resitering av det etablerte makthierarkiet mellom jenter og gutter.

Gjennom å vise at også gutterollen oppleves som begrensende, settes det fokus mot hvordan det å være gutt også innebærer en gjøring som må samsvare med samfunnets normer. Voldtektsepisoden fungerer da som et eksempel på hvor skadelig slike rammer kan være. Samtidig som boka kan leses som en kritikk mot det skjeve makthierarkiet mellom kvinner og menn, kan det også tenkes at det fremviser hvordan det å være gutt ikke nødvendigvis innebærer en makt som gjør at man kan handle fritt. Denne fremstillingen av gutterollen kan vi se i sammenheng med Butlers tanker om subversivitet. Som vi har sett tidligere, kreves det en viss dobbelthet for at noe skal fungere subversivt: på den ene siden er en nødt til å operere innenfor

samfunnets rammer, samtidig som det er nettopp disse rammene en forsøker å avsløre eller undergrave. Samtidig som boka fremviser et stereotypisk bilde av gutter, kan det kanskje sies at det er nettopp disse stereotypiene som bidrar til å sette søkelyset på kjønnsrollenes begrensende handlingsmuligheter.

Når Kim står og ser på Tony og jenta, skjønner hen ikke før en stund at Tony voldtar henne. Når hen først innser hva som egentlig skjer, går hen mot dem:

Jag gick mot honom och i mitt huvud växte ett ormbo, en krälände svart massa som slingrade sig framför min blick. Jag stod indte ut med det jag såg, allt han var, hur han tog och utnyttjade och sedan slängde bort människor som om det inte spelade någon roll. Men för mig Tony, *för mig spelar det roll och jag tänker inte låta dig ta mer, aldrig mer.*

Med all kraft sparkade jag. (Schiefauer, 2011, s. 156-157).

Det skjer her et vendepunkt, og vi ser at Kim ikke lenger holder ut med Tonys testing og utnytting. Kim klarer ikke å slutte med å sparke Tony, og det er uvisst om han dør eller ikke. Det Kim tidligere har omtalt som sin «älsklingslek» har nå tatt en alvorlig vending, og det kan tenkes at hen her innser hvor langt denne leken har fått. Som tidligere nevnt, har det vist seg å være vanskelig for Kim å kombinere jente- og gutterollen, og vi har sett hvordan Kims gutteliv har gått på bekostning av både blomsten, jentelivet og jentefellesskapet. Når Kim nå ikke holder ut med Tony lengre, kan det se ut til at Kim får en slags åpenbaring. Guttelivet som først så ut til å være bekymringsfritt og superheltaktig, viser seg å være begrensende og problematisk, det og. Åpenbaringen ligger kanskje i at Kim nå innser hvor begrensende guttelivet også er, og hvor langt hen har latt dette gå. Det kan også se ut til at Kim her forstår seg selv om sin kjønnsidentitet tydeligere. Når Kim angriper Tony – hvis testing av Kim vi har sett kan forstås som en allegori for guttelivets strenge rammer – kan vi lese Kims angrep på Tony som at Kim tar avstand fra, eller avslutter guttelivet og dets betingelser.

Mens Kim angriper Tony, innser Kim at Momo står og ser på: «Så skar ett skrik gjennom rymden. [...] Momos pojkansikte lyste mot mig mellan grenarna» (Schiefauer, 2011, s. 157). Kim løper hjem, og senere samme kveld våkner hen av en lyd: «Det var ljudet av glas som splittrades, ett skarpt klirr.» (s. 160). Momo har knust veggene i drivhuset, og har tent på den magiske blomsten. Når drivhuset blir ødelagt, kan vi se det i sammenheng med den tryggheten som drivhuset tidligere har tilbydd jentene. Den trygge barndommen er nå over, og det finnes ikke lengre noe drivhus å flykte til. Det finnes ikke lengre noe som beskytter jentene mot voksenlivet

og omverdenen. Kim står nå igjen uten et jentefellesskap, uten et drivhus å flykte til, og når blomsten har blitt brent ned har hen heller ikke noe gutteliv lengre. Kim ser seg da nødt til å rømme hjemmefra.

3.16 Ingen plass for Kim?

Flere år senere er Kim fortsatt på flukt, og bor alene i et forlatt hus. Etter å ha prøvd ut rollen som både gutt og jente, finner Kim ut at hen ikke passer inn i noen av disse kategoriene:

Någon flicka var jag inte, henne hade jag för länge sedan gjort mig av med. Och pojken, honom hade jag förstört och förtärt tills bara ett monster fanns kvar. Jag höll upp händerna framför mig som om de var speglar, som om jag skulle kunna hitta et nytt, tredje ansikte i mina handflator. Men mina händer hade ingen tröst att ge. (Schiefauer, 2011, s. 169)

Settingen som Kim her befinner seg i forteller oss at det er noe ved hens kjønnsidentitet som er vanskelig å leve med. Kim ender opp med å være helt alene, isolert fra omverdenen. Vi kan trekke tråder mellom det utenforskapet Kim føler på i hovedfortellingen, hvor hen ikke passer inn i de normative kjønnskravene – og det å måtte isolere seg fra samfunnet slik hen gjør i rammefortellingen. Den isolasjonen hen befinner seg i kan da leses som en slags metafor for at det ikke finnes noen plass for hen i et samfunn som forventer samsvar mellom biologisk og sosialt kjønn, og som forventer et stabilt og enstydig kjønnsuttrykk. På samme måte som at den heteroseksuelle matrisen sørger for at enkelte identiteter ikke kan eksistere, eller er «uleselige», ender Kim opp med å leve et liv utenfor samfunnets kjønnsnormer. Settingen kan dermed bidra til å tydeliggjøre hvordan enkelte er nødt til å leve et liv «gjemt bort» fra samfunnet, og kan leses som en kritikk mot samfunnets strenge rammer og krav om samsvar.

Etter å ha levd flere år i isolasjon, mottar Kim en dag en telefon fra Bella. Jentene møtes omsider igjen som voksne. De arrangerer igjen en maskerade, og romanen kan dermed sies å ende i det ubestemte og det tvetydige som vi finner i maskeradens tvetydige karakter. Dette ser vi også når det kommer til Kim sin kjønnsidentitet. Kim har fått oppleve at både jenterollen og gutterollen bærer med seg for strenge rammer for hvordan man kan gjøre kjønn, og hen har dermed funnet ut at ingen av disse rollene «passer» hen. Etter å ha blitt gjenforent med Bella og Momo, ser det ut til at Kim finner en aksept for seg selv, og hen finner lykken nettopp i det tvetydige som vi fra starten har sett har preget hens kjønnsidentitet. Etter jentenes siste maskerade, går Kim inn for å se seg i speilet, og finner til slutt en aksept for seg selv:

Jag ser mig själv alldeles tydligt.

Armarna är långa, händerna grova. Kroppen har knappt något underhudsfett, musklerna ligger som knutor under skinnet. Brösten är nästan helt platt, bröstvårtorna är mörka och styva i kylan. Bakom nyckelbenen sjunker huden in i två gropar och upp ur dem växer halsen, med blå buktande ådror.

Som att minnet av pojken finns kvar i kroppen, som att kvinnans framväxt kommit av sig, stannat av. Det finns en pojke där i spegelbilden och han är tanigt outvecklad, barnligt hårlös. Kvinnan ligger som ett flor över honom, skyddar honom med sitt hölje. En människa är det. (Schiefauer, 2011, s. 190–191)

Den tvetydigheten i Kims kjønnsidentitet som vi finner i starten av boka, finner vi også helt i slutten. Mens det tidligere har dreid seg om et skille mellom gutte- og jentelivet, kan vi nå se at den heteronormative forventningen om et stabilt og enstydig kjønnsuttrykk bli brutt. Selv om slutten er åpen, da vi ikke vet hva som skjer videre med jentene, finnes det også en slags konklusjon her. Konklusjonen ligger i Kims aksept for seg selv som tvetydig, som et menneske, og det kan se ut til at hen føler seg frigjort fra samfunnets forventninger og normer til kjønn. Vi kan også se hvordan denne aksepten skjer etter at Kim er gjenforent med venninnene sine, og vi kan se Kims aksept for seg selv i sammenheng med det barnlige og kjønnsutforskende som vi finner i jentefellesskapet og deres maskeradeleker.

Til slutt får vi også vite at blomsten fortsatt finnes, når Bella sier til Kim: «Kom. Hon väntar på oss» (Schiefauer, 2011, s. 191). Det kjønnsambivalente som preger slutten forsterkes. Når vi får vite at blomsten fortsatt lever, innebærer dette at det kjønnsoverskridende som blomsten medfører seg fortsatt er mulig. I motsetning til tradisjonelle kjønnsrollemønstre i ungdomslitteraturen, hvor danningen helst ender i en entydig og avklart identitet, ligger det avklarte her i tvetydighet. På denne måten kan boka forstås som å bryte med et klart heteronormativt skille mellom jente og gutt, og viser at kjønn kan være ustabilt, tvetydig og foranderlig.

4 Avslutning

4.1 Oppsummering og svar på problemstilling

Denne oppgaven har forsøkt å finne ut hvordan vi kan forstå kjønn i ungdomslitteraturen, og hvordan vi kan arbeide med kjønnsstatikk i litteraturundervisningen. Innledningsvis presenterte jeg følgende problemstilling: *Hvordan konstrueres kjønn i Pojkarna?* Et mål for oppgaven har vært å bidra med kunnskap om hvordan vi kan forstå kjønn i ungdomslitteraturen, og den litterære analysen i kapittel 3 har fungert som et eksempel på dette. Undersøkelsen av den litterære konstruksjonen av kjønn har basert seg på begreper og tanker fra en kombinasjon av felt, som queer-teori, poststrukturalisme, litteraturteori og barne- og ungdomslitteratur. Jeg vil nå oppsummere og samle noen tråder fra det jeg har kommet frem til i analysen.

Pojkarna setter på flere vis søkelyset på det heteronormative samfunnets strenge krav til hvordan man gjør kjønn, og romanen utfordrer på flere vis utfordrer tanken om kjønn som noe endelig og stabilt. Dette kommer blant annet til syne gjennom hovedkarakteren Kim, hvis kjønnsidentitet er preget av tvetydighet. Den opplevelsen som Kim beskriver, av å ikke passe inn i jentekroppen, tydeliggjør forventningen om samsvar mellom kvinnelig kropp og feminin kjønnsidentitet. Kims manglende samsvar gjør at hen beskrives som tom, skeiv og ufullstendig, hvilket retter fokuset mot hvordan den heteroseksuelle matrisen bidrar til at noen blir oppfattet (og oppfatter seg selv) som «normale», og noen som «unormale» eller ufullstendige. Når Kim i slutten av fortellingen finner en glede og aksept for seg selv i det tvetydige, brytes den heteronormative forventning og et stabilt og entydig kjønnsuttrykk. Samtidig viser boka at det ikke er så lett som å bare akseptere seg selv, da den isolerte settingen Kim befinner seg i bidrar til å peke på hvordan Kims kjønnsidentitet ikke passer inn i et heteronormativt samfunn. Selv om Kim skildres som tvetydig fra starten av boka, kan vi også se at hen gjennomgår en endring – fra «feil» jente, til «riktig» gutt, til å oppløse dette skillet mellom feil og riktig, da hen i slutten er riktig gjennom å ikke oppfylle noen av rollene. Når hen finner en aksept for seg selv i dette «unormale» og ustabile, kan vi si at forholdet mellom riktig og feil oppløses.

Kontrasten som skapes mellom Kim som en «feil» jente, og Bella og Momo som mer «riktige» jenter – skapes gjennom at Bella og Momo i større grad konstrueres gjennom siteringer av etablerte normer knytt til det å være jente og kvinne. Likevel dreier det seg ikke om et fastsatt

skille, da boka presenterer et mer nyansert bilde på kjønn enn å skille mellom å gjøre jente på riktig eller feil måte. I fellesskapet mellom Kim, Bella og Momo finner vi – til tross for deres ulikheter – en felles mentalitet i å ikke ville bli voksne, og i å oppleve jenterollen som begrensende og problematisk. På denne måten bidrar karakterene Bella og Momo til å vise hvordan jenterollen kan oppleves som begrensende og problematisk også for jenter som kan forstås som mer «riktige».

Maskeraden og den magiske metamorfosen fungerer i *Pojkarna* som en arena hvor kjønn settes inn i nye og uventede sammenhenger, hvor de rådende normene og diskursene for kjønn brytes med. Maskeraden og metamorfosen retter oppmerksomheten kjønnets performative karakter, og det åpnes for refleksjon rundt kjønn som en foranderlig og ustabil størrelse. Kjønnets ustabile og ufullstendige karakter tydeliggjøres også gjennom det gjennomgående forvandlingsmotivet i boka. På denne måten avslører maskeraden og metamorfosen hvordan kjønn er noe vi gjør i samsvar med rådende normer og diskurser, og at kjønn ikke kan forstås som et resultat av en indre sannhet. At kroppen – eller det biologiske kjønnnet – også er sosialt og kulturelt betinget, kommer tydelig til syne når jentene på magisk vis forvandles til gutter. Den kroppslige forvandlingen som skjer i metamorfosen åpner for å diskutere hva som egentlig ligger i forholdet mellom indre og ytre, og om noe egentlig kan sies å være årsak eller resultat av den andre parten. Når også Kim, Bella og Momo kan gjøre gutt på en overbevisende måte, vises det hvordan illusjonen av en stabil indre sannhet er et resultat av de handlingene som utgjør kjønn – og ikke omvendt.

Guttene i *Pojkarna* blir i stor grad konstruert gjennom sitering av stereotypiske eller heteronormative mannsideal. Måten gutter oppfører seg og behandler jenter i boka bidrar til å reetablere det skjeve makt hierarkiet som finnes mellom menn og kvinner. Den maskuline kjønnsstereotypen danner også grunnlaget for hvordan Kim (og venninnene) konstruerer sin gutterolle. Kims kjønnskjøringer baserer seg i stor grad på å sitere Tony og andre gutters kjønnskjøringer. På den ene siden kan dette forstås som en problematisk og stereotypisk fremstilling av menn. På den andre siden viser dette at det ikke bare er jenterollen som kan oppleves som begrensende og problematisk, da Kim etter hvert finner ut at gutterollen også er for begrensende. Kjønnskonstruksjonen i *Pojkarna* er samlet sett preget av foranderlighet og

ustabilitet. Gjennom å sette spørsmålstegn ved etablerte sannheter rundt kjønn, og ved å sette kjønn inn i nye sammenhenger, åpner *Pojkarna* for å reflektere over viktige spørsmål om hva kjønn egentlig er.

4.2 Avsluttende refleksjoner og didaktiske betraktninger

Et mål med denne oppgaven har vært å finne ut – eller bli litt klokere på – hvordan man kan forstå kjønn i ungdomslitteraturen, og hvordan man kan arbeide med kjønn i litteraturundervisningen. Med de nye læreplanene har det blitt tydeliggjort at vi skal jobbe med tema som kjønn og identitet, og det tverrfaglige temaet «Folkehelse og livsmestring» (Kunnskapsdepartementet, 2017) understreker at tema som kjønn er noe som skal arbeides med i skolen for å utvikle «et positivt selvbilde og en trygg identitet» hos elevene. Samtidig er det viktig å nevne at tematikk som kjønn er et ømfintlig tema, noe som kan sies å gjøre det enda viktigere at vi som lærere har god kunnskap om temaet. Som nevnt innledningsvis, forteller Røthing og Svendsen (2009, s. 24) at det er et behov for kompetanse til å undervise på måter som *ikke* baserer seg på eller viderefører stereotype forståelser av kjønn og seksualitet. Det trengs altså kunnskap for å forstå det ustabile og sårbare som ligger i kjønnstematikken.

Nettopp dette sårbare som ligger i kjønn og identitet er grunnen til at litteraturundervisningen kan være en god arena for arbeid med tema som kjønn. Skjønnlitteraturen kan åpne for å undervise om vanskelige temaer, uten at det oppleves som for personlig for elevene (Lauritzen, Antonsen & Nesby, 2021). Samtidig som skjønnlitteraturen byr på en nærhet, og kan invitere til identifisering, byr den også på en distanse gjennom dens fiktive karakter. Tema som kjønn har absolutt sin plass i andre fag i skolen, men jeg vil argumentere for at skjønnlitteraturen har en iboende mulighet til å arbeide med temaet på en annen måte. Som vi tidligere har vært inne på, har litteraturen en særegen mulighet til å sette kjønn inn i nye og uventede sammenhenger, og kan på denne måten åpne for undring og refleksjon rundt kjønn. Dette tydeliggjøres i lesningen av *Pojkarna*, hvor vi har sett at kjønn settes inn i nye sammenhenger gjennom maskerade og metamorfoser. Skjønnlitteraturen kan slik gi oss en mulighet til å se og forstå kjønn på en ny måte. Som Kim forklarer det: vi kan se ting med «nye øgon» (Schiefauer, 2011, s. 59)

Lesningen av *Pojkarna* har vist at dette er en bok som åpner for refleksjon og undring rundt viktige aspekter ved kjønn, og åpner slik for å reflektere hva kjønn egentlig er. Jeg mener boka har et stort didaktiske potensiale, og at den kan by på flere ting når det kommer til hvordan den kan benyttes i undervisningssammenheng. For det første kan boka være en kilde til identifikasjon for barn og unge som opplever å ikke passe inn i de normative kjønnskategoriene, i likhet med hovedpersonen Kim. For de som ikke kjenner seg igjen i Kims erfaringer, kan boka fungere som en inngang til forståelse og aksept for andre. For det andre tror jeg også mange vil kunne kjenne seg igjen i skildringene av jente- og gutterollen som begrensende og vanskelige, noe som gjør boka relevant for mange. Til slutt mener jeg at de spørsmålene *Pojkarna* stiller, om hva det vil si å være både ungdom, jente, gutt og menneske, er noe som kan være et spennende utgangspunkt for å arbeide med den i litteraturundervisninga. Måten boka åpner for refleksjon og undring omkring kjønn er kanskje noe av det som utgjør bokas største didaktiske potensial.

Den lesningen jeg har gjort av *Pojkarna* bidrar med en teoretisk forståelse av kjønn, og en måte å forstå kjønn på i litteraturen på, da lesningen som presenteres i denne oppgaven er ment som et eksempel på hvordan man kan tolke og forstå kjønn, og hvordan man kan undersøke kjønnskonstruksjoner i litteraturen. Om litteraturundervisninga skal kunne bidra til at alle elevene kan oppleve livsmestring knyttet til egen kjønnsidentitet, er det avgjørende at lærere har et grunnlag for å forstå hvordan stereotypier og heteronormative idealer blir reproduisert og videreført i litteraturen. De teoretiske perspektivene som denne oppgaven bygger på byr på en forståelse for hva det er som reproduserer slike heteronormative forståelser for kjønn, og hva som kan bryte med disse forståelsene. Dette kan bidra til økt forståelse for hvordan vi kan undervise på måter som unngår å reproducere heteronormative idealer, og kan også overføres til andre lesninger av andre tekster. Blikket for lesningen gir en inngang til å arbeide med kjønnsstatikk i litteraturundervisninga på en utforskende og reflekterende måte.

Dette lesninga kan også omsettes når det gjelder utvalg av litteratur i skolen. Arbeid med kjønn i litteraturundervisninga krever et kritisk blikk på hvilke tekster vi som lærere trekker inn i undervisningen, og den tilnærminga til kjønnsstatikken i ungdomslitteraturen som presenteres i denne oppgaven kan bidra til å motarbeide at de tekstene vi tar inn i undervisninga

reproduserer heteronormative forståelsesmodeller for kjønn. Samtidig er det verdt å nevne at litteratur som inneholder stereotypiske fremstillinger, eller litteratur som reproduserer heteronormative forståelser av kjønn, kan også være nyttig å arbeide med for å fremme en kritisk tilnærming til, og forståelse av kjønnsstatikk i litteraturen. En slik tilnærming til å arbeide med kjønn i litteraturen kan også danne et godt grunnlag for refleksjon – men da er det desto viktigere at elever og lærere har et kritisk blikk for kjønnsfremstillingen med seg i møte med teksten.

Den tilnærmingen til litteraturen som jeg har skissert i denne oppgaven, åpner for å forstå både kjønn og litteratur som noe ustabil og ufullstendig. Dette kan være et fruktbart utgangspunkt for å arbeide med litteratur som tematiserer kjønn i litteraturundervisninga, da en slik tilnærming til litteraturen i større grad vil basere seg på refleksjon og undring. Samtidig blir det her viktig å presisere at budskapet mitt ikke er at elevene skal lære seg begrep som heteronormativitet, eller forstå at kjønnskonstruksjoner er preget av iterabilitet. Poenget er heller at lærere kan benytte disse perspektivene som et *utgangspunkt* for arbeid med litteraturen. De mulighetene et slikt perspektiv gir, kan blant annet være å løfte frem og diskutere utdrag og episoder i litteraturen hvor kjønn står på spill. Man har da en mulighet til å diskutere og løfte frem de aspektene i teksten som bryter med det konvensjonelle og det vante, eller sette søkelyset på hva som er bekræftende på dette vante. En slik tilnærming til litteraturundervisninga mener jeg hadde vært spennende å undersøke i videre forskning. Her kunne det også vært interessant å undersøke hvordan elever responderer på *Pojkarna*.

Da denne oppgaven dreier seg om en undersøkelse av en enkelt bok, kan den ikke si noe om dagens situasjon eller peke ut noen tendenser når det kommer til kjønnskonstruksjoner i ungdomslitteraturen. I kapittel to har vi sett at Slettan (2020, s. 50) forteller at dagens ungdomslitteratur viser at det finnes flere måter å være gutt og jente på, og han hevder at det er mangfoldet som kjennetegner representasjonen av kjønn i litteraturen. Dette mener jeg ville vært interessant å undersøke videre. Om det i dagens ungdomslitteratur dreier seg om ulike måter å gjøre kjønn på – betyr dette at skillet mellom jente og gutt stadig reproduseres, eller finner vi i dagens ungdomslitteratur en utfordring av dette skillet?

Referanser

- Abrams, M. H. & Harpham, G. G. (2015). *A glossary of literary terms* (11.utg). Cengage learning.
- Ambjörnsson, F. (2006) *Vad är queer?* Bokförlaget Natur och Kultur
- Lauritzen, L.-M., Antonsen, Y., & Nesby, L. (2021). «Jeg er så veldig redd for hvordan jeg påvirker elevene.» Utdrag og muligheter i undervisningen av folkehelse og livsmestring i norskfaget. *Acta Didactica Norden*, 15(1).
<https://doi.org/10.5617/adno.7848>
- Augustpriset. (2011). *Pojkarna*. Hentet fra <https://www.augustpriset.se/bidrag/pojkarna>
- Austin, J. L. (1997). *Ord der virker*. (J. E. Andersen & T. Bredsdorff, Overs.) Gyldendal.
- Bakhtin, M. (1984). *Rabelais and his World*. (H. Iswolsky, Overs.) Indiana UP.
- Bal, M. (2002). *Travelling concepts in the humanities: A rough guide*. University of Toronto Press.
- Baugstø, L. (2018) *Vi skulle vært løver*. Aschehoug.
- Baugstø, L. (2020) *Jeg er Leona*. Aschehoug.
- Birkeland, T., Risa, G., Vold, K., B. (2018) *Norsk barnelitteraturhistorie* (3.utg) Det Norske Samlaget.
- Bruguière, C., Perru, O., & Charles, F. (2018). The concept of metamorphosis and its metaphors. *Science & Education*, 27(1), 113-132. <https://doi.org/10.1007/s11191-018-9959-x>
- Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, J. (1991). Imitation and Gender Insubordination. I D. Fuss (Red.), *Inside/out: Lesbian theories, gay theories*. (s. 13-31) Routledge.
- Butler, J. (1992). The Body You Want: Liz Kotz Interviews Judith Butler. *Artforum*, 31(3), 82-89.
- Butler, J. (1993). *Bodies That Matter*. Routledge.
- Butler, J. (1997). *Exitable Speech: A Politics of the Performative*. Routledge

- Claudi, M. B., (2013) *Litteraturteori*. Vigmostad & Bjørke.
- Derrida, J. (1988) *Limited Inc.* (S. Weber & J. Mehlman, Overs.) Northwestern University Press.
- Diesen, E. I. (2018). «Når vi svinger inn på Macern gjør vi det på ordentlig!» *En studie i norsk raplyrikk* [Doktorgradsavhandling]. *Høgskolen i Innlandet*.
- Felski, R. (2008). *Uses of literature*. Blackwell Publishing
- Flanagan, V. (2010). Gender studies. I D. Rudd (Red.), *The Routledge companion to children's literature* (s. 26-38). Routledge.
- Flanagan, V. (2013). *Into the closet: cross-dressing and the gendered body in children's literature and film*. Routledge.
- Fokin, R. (2015). «En människa är det»: Flickskap i Jessica Schiefauers Pojkarna. *Barnboken*, 38. <https://doi.org/10.14811/clr.v38i0.199>
- Friddle, M. E. (2017). Who Is a “Girl”? I T. Clasen & H. Hassel. *Gender (ed) Identities: Critical Rereadings of Gender in Children's and Young Adult Literature* (s. 117-133.) Taylor & Francis.
- Gaasland, R. (2009). *Fortellerens hemmeligheter: Innføring i litterær analyse*. Universitetsforlaget
- Grasmo, H. Benestad, E. E. P. (2020) *Drag*. *Store medisinske leksikon*. <https://sml.snl.no/drag>
- Gyldendal (u.å.). *Jessica Schiefauer* Hentet 11.mai 2021 fra <https://www.gyldendal.no/forfattere/schiefauer-jessica/a-180160-no/>
- Hamm, C., Sejersted J.M. & Waage L.R. (red.). (2008). *Tekster på tvers. Queer-inspirerte lesninger*. Tapir Akademisk forlag
- Hennig, Å. (2010) *Litterær forståelse: Innføring i litteraturdidaktikk*. Gyldendal
- Iversen, I. (Red.). (2002). *Feministisk litteraturteori*. Pax.
- Kreuter, A. D. (2007). *Morphing moonlight: gender, masks and carnival mayhem: the figure of Pierrot in Giraud, Ensor, Dowson and Beardsley* [Doktorgradsavhandling] University of the Free State
- Kunnskapsdepartementet. (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

- Lassén-Seger, M. (2006). *Adventures into otherness: child metamorphs in late twentieth-century children's literature*. [Doktorgradsavhandling]. University Press.
- Levinson, S., Bianco, P., Frizzel, A., Morrison, J. (Regi). (2019-2021). *Euphoria* [TV-serie]. HBO.
- Linhart, S. H. (2016). «A wild stream of eyes»: *affect and identity in male-to-female transgender narratives for children and young adults* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Lyngstad, A. B. (2018). *Litterær selvframstilling som handling og terskelfenomen: performance, performativitet og liminalitet hos Jonny Halberg, Kjersti Annesdatter Skomsvold og Karl Ove Knausgård*. [Doktorgradsavhandling] NTNU.
- Long, R. (2017) Freedom in Fantasy? Gender Restrictions on Children's I T. Clasen & H. Hassel. *Gender (ed) Identities: Critical Rereadings of Gender in Children's and Young Adult Literature* (s. 281-294.) Taylor & Francis.
- Lorentzen, J. & Mühleisen, W. (Red.). (2006). *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget.
- Moen, T. (2015) *Jenta i speilet*. Omnipax
- Murray, N., McKinnon, B., Stevenson, I., Harder, J. (Regi). (2009-2021) *RuPaul's Drag Race* [TV-program] World of Wonder Productions.
- Nordisk Råd (2013) *Jessica Schiefauer*. Hentet fra:
<https://www.norden.org/no/nominee/jessica-schiefauer>
- Parker, A., & Sedgwick, E. K. (Red.) (1995). *Performativity and performance*. Routledge.
- Peters, J. A. (2006) *Luna*. Gyldendal.
- Rosenberg, T. (2002). *Queerfeministisk agenda*. Atlas.
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2009) *Seksualitet i skolen: perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm.
- Salih, S. (2007). On Judith Butler and performativity. *Sexualities and communication in everyday life: A reader*, 55-68.
- Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020) *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget
- Schechner, R. (2013). *Performance studies: An introduction (3.utg.)*. Routledge.
- Schiefauer, J. (2011). *Pojkarna*. Bonnier Carlsen.

- Schiefauer, J. (2015). *När Hundarna Kommer*. Bonnier Carlsen.
- Schiefauer, J. (2020). *Bärarna*. Romanus Salling
- Slettan, S. (2009) *Mannlege mønster: Maskulinitet i ungdomsromaner, pop og film*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Agder.
- Slettan, S. (Red.) (2020). *Ungdomslitteratur – ei innføring* (2. utg). Cappelen Damm Akademisk
- Språkrådet. (2016) *Hen*. Hentet fra: <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/spraknytt-20162/spraknytt-12016/han-ho-eller-hen>
- Søderberg, E. Österlund, M. & Formark, B. (red.) (2013) *Fliction*. Universus Academic Press.
- Tseëlon, E. (2003). *Masquerade and Identities*. Routledge.
- Van der Ros, J. (2013). Alskens folk: levevilkår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk. Likestillingssenteret Hamar og LHBT kompetansesenter. <http://www.bufetat.no/LHBT/Arkiv/Last-ned-rapporten-Alskens-Folk--store-utfordringer-for-transpersoner/>.
- Waugh, P. (Red.). (2006). *Literary theory and criticism: An Oxford guide*. Oxford University Press.
- Österlund, M. (2005) *Förklädda flickor: könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*. [Doktorgradsavhandling] Åbo Akademis förlag.
- Aamodt, I. (2005) *En søster i skapet*. Damm.

